

Roger Myren

Læreres demokrati og medborgerskapsforståelse

Hvordan demokrati-og medborgerskapsundervisningen påvirkes av læreres forståelse av demokrati og medborgerskap

Masteroppgave i MGLU5210

Veileder: Oddveig Storstad

Mai 2023

Roger Myren

Læreres demokrati og medborgerskapsforståelse

Hvordan demokrati-og medborgerskapsundervisningen påvirkes av læreres forståelse av demokrati og medborgerskap

Masteroppgave i MGLU5210
Veileder: Oddveig Storstad
Mai 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for lærerutdanning

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Jeg går ut fra Stray og Sætre «Hva slags medborger» og Westheimer og Kahne «what kind of citizen» og deres medborgeridealer for å se hvilke typer medborger norske lærer på ungdomsskolen er med på å utvikle. Jeg har også tatt utgangspunkt i de forskjellige forståelsene av demokrati som dialogdemokratiet og deltakerdemokratiet. Jeg har i denne studien hatt semistrukturerte intervjuer med tre lærere som jobber på ungdomsskoler for å lære om deres erfaringer med hvordan en underviser demokrati og medborgerskap er i den norske skolen. Mine resultater viser at alle læreren er enige om at det er viktig at elevene lærer om demokrati og medborgerskap, men ikke hvordan elevene skal lære om demokrati og medborgerskap. Alle er derimot enige om at elevene ikke har nok kunnskap om demokrati og medborgerskap. To av dem fokuserer sin undervisning rundt velferdsstaten vi har i Norge og den siste læreren vil at demokrati og medborgerskapsundervisningen skal fokusere på temaer som elevene synes er interessant, som det de ser og leser om på sosiale medier. Alle vil at elevene skal bli gode borgere som respekterer sine medborgere, de sier også at det er viktigere for dem at elevene blir gode medborgere i fremtiden enn hvilke karakterer de får i de forskjellige fagene. Lærerne har ut fra sin forståelse av demokrati og medborgerskap påvirket deres egen undervisning i demokrati-og medborgerskap. Læreren som er opptatt av at elever ikke er kritiske nok til hva de ser og leser om på sosiale medier har en undervisning som fokusere på å gjøre elevene til kritisk tenkende medborgere. Man ser også at hvordan lærerne jobber med demokrati og medborgerskap er påvirket av deres utdanning og ansiennitet i yrket.

Abstract

I use the research of Stray and Sætre and Westheimer and Kahne's ideals of citizenship to see what type of citizen Norwegian secondary school teachers are helping to develop. I have also looked at the different understandings of democracy such as dialogue democracy and participatory democracy. In this study, I have had semi-structured interviews with three teachers who work in secondary schools to learn about their experiences with how democracy and citizenship are like in the Norwegian school. My results show that all the teachers agree on how important it is that the pupils learn about democracy and citizenship, but not how the pupils should learn about democracy and citizenship. However, everyone agrees that the students do not have enough knowledge about democracy and citizenship. Two of them focus their teaching around the welfare state we have in Norway and the last teacher wants democracy and citizenship education to focus on topics that the pupils find interesting, such as what they see and read about on social medias. Everyone wants the pupils to become good citizens who respects their fellow citizens, they also say that it is more important to them that the pupils become good citizens in the future than what grades they get in the various subjects. The teachers own understanding of democracy and citizenship influence their own teaching of democracy and citizenship. The teacher who experiences that their pupils are not critical to what they read and watch on social medias, make their teaching more focused on making their pupils into critical thinking citizens. How the teachers work with democracy and citizenship is also influenced by their own education and seniority in their profession.

Forord

Denne oppgaven markere slutten av min utdanning til å bli en grunnskolelærer. Det har både vært gøy og frustrerende å jobbe med denne oppgaven om et tema jeg brenner for, som er demokrati og medborgerskap. Det er mange jeg bør takke for at jeg har kommet meg gjennom denne oppgaven, men den viktigste er min veileder Oddveig Storstad. Hun har hjulpet meg gjennom denne oppgaven i de gode periodene og de periodene hvor man føler på høløshet og frykt for at dette kommer jeg ikke i land med. Uten hennes tilbakemeldinger så ville denne oppgaven vært noe helt annet.

Innhold

1.	Innledning.....	5
2.	Teori og tidligere forskning:	7
2.1	Demokratiteori.....	7
2.2	Medborgerskapsteori:.....	13
3.	Metode	17
3.1	Det semistrukturerte intervjuet.....	17
3.2	Valg av informanter til intervju	18
3.3	Intervjuguiden	19
3.4	Gjennomføring av intervjuene.....	19
3.5	Transkribering og koding	20
3.6	Pålitelighet, gyldighet og generaliserbarhet	20
4.	Analyse	23
5.	Drøfting: Hovedfunn og spørsmål til videre forskning	43
	Referanser	48
	Vedlegg	50

1. Innledning

Norge er et land som er bygd på demokratiske ideer, hvor alles stemmer skal bli hørt og de folkevalgte skal bestemme på vegne av folket. Disse ideene som det norske samfunnet er gjennomsyret av vil ikke vare evig, hvis ikke de neste generasjonene vet hva demokratiet er og hvordan man som demokratiske medborgere skal ta vare på og videreutvikle demokratiet. I Norge har ideen om at demokrati og medborgerskap skal være en del av den norske skolen vært i samfunnet siden 1814 (Solhaug, 2021, s. 19).

Ifølge Freedom House er det 17 år på rad at en ser en nedgang i frihet og en del av dette skyldes blant annet krigen i Ukraina, men også kuppforsøk og andre metoder for å undergrave representative regjeringer i land som Burkina Faso og Brasil. Samtidig er det grunn for optimisme, for gapet mellom antallet land som går i en positiv retning (34 land) og negativ retning (35 land) har ikke vært mindre de siste 17 årene (Gorokhovskaia et al., 2023).

For å unngå at autoritære verdier og ideer skal spres seg bredt ut i befolkningen har land som Norge satt et større fokus på demokratiet og medborgerskap i skolen. Dette ser man klart i LK20, hvor demokrati og medborgerskap har blitt et tverrfaglig tema som skal inn i nesten alle fagene i grunnskolen. Dette høres jo bra ut i teorien, men hvordan opplever lærerne det? Hva forbinder lærerne med forandringene i LK06 til LK20?

For LK20 har mange åpne mål, deriblant at skolen skal stimulerer til at elevene blir aktive medborgere. Men hva er en aktiv medborger? Det er ingen fasit i LK20 på hva en aktiv medborger er, da blir det opp til den enkelte lærer å bruke sin kompetanse for å legge til rette for at elevene skal bli en aktiv medborger. det er ikke alle lærere som for eksempel har kompetanse om medborgerskap og dette kan føre til at disse lærerne ikke klarer å skille mellom det medborgerskapet de selv har og det LK20 sier de skal lære bort til elevene (Weinberg & Flinders, 2018). samtidig skal norske lærere være med på å fremme de norske verdiene og hvilke meninger som det norske samfunnet mener er gode. I samfunnsfaget står det i fagets sentrale verdier «samfunnsfag er et sentralt fag for at elevene skal bli deltakende, engasjerte og kritisk tenkende medborgere» videre står det «gjennom samfunnsfaglige tenkemåter og metode skal elevene utvikle et aktivt medborgerskap bygget på bevissthet om demokrati, miljø, menneskerettigheter, likestilling og verdien av mangfold» (Kunnskapsdepartementet, 2019). I de tverrfaglige temaene står det også at samfunnsfag skal ved opplæring i demokrati og medborgerskap være forebyggende når det kommer til terrorhandlinger som 22. juli. Hvordan en skal gjøre det er det ikke noen fasit på, det er opp til hver lærer som underviser i samfunnsfag å finne sin løsning. For ser man på kompetansemålene etter 10.trinn i samfunnsfag kan man se at disse målene er åpne i den forstand at det blir opp til læreren å bruke sin kompetanse for å oppfylle disse målene. Det vil nok bety at elever rundt om i Norge vil ha helt forskjellig undervisning som oppfyller de samme målene.

Mange kan tro at skolen er en ypperlig plass for elevene å utøve demokrati, men skolen er ikke så veldig demokratisk. Elevene står i et ubalansert maktforhold opp mot lærerne og de øvrige ansatte i skolen. Samtidig kan denne overgangen fra LK06 til LK20 også markere en endring i medborgerskapsopplæringen, til en mer individualisert medborger (Børhaug, 2017). Man kan også se en utvikling hvor barn og unge sine stemmer skal få lov til å påvirke enda mer av skolen, hvor kunnskapsminister Brenna har med forslaget om ny opplæringslov, som skal styrke elevenes rettigheter og medbestemmelse (Kunnskapsdepartementet, 2023). Men hvor mye skal elevene få være med å bestemme

før autoriteten lærerne har i skolen forsvinner, når kan man si at elevene har fått nok medbestemmelse?

I denne avhandlingen skal jeg prøve å finne svar på denne problemstillingen: På hvilken måte fortolker lærerne demokrati og medborgerskap, og hvordan kan ulike oppfatninger påvirke demokrati- og medborgerskapsundervisningen? Samtidig vil jeg prøve å svare på forskningsspørsmålene: Hvordan oppfatter lærere innholdet i begrepene demokrati og medborgerskap? Hvordan jobber lærerne med undervisning i demokrati og medborgerskap?

2. Teori og tidligere forskning:

Hensikten med en slik teori og forskningskapittel er å innskrenke prosjektets for å gjøre det tydelig hva som er prosjektets nedslagsfelt. I dette kapitlet vil man finne tidligere forskning og faglitteratur om demokrati og medborgerskap.

2.1 Demokratiteori

Demokratiet har mange forskjellige beskrivelser, men jeg har valgt å bruke Cohen sin oppfatning av demokratiet som er «Demokratiet er et samfunnsmessig styresett der medlemmene i det store og hele deltar, eller kan delta, direkte og indirekte i å ta beslutninger som angår dem» (Cohen, 1971, s. 7).

Å bruke Cohens beskrivelse av demokrati åpner for mange ulike syn på demokratiet. Derfor blir det naturlig å velge Cohens beskrivelse, da jeg skal finne ut hvordan lærere legger opp til undervisning i demokrati og medborgerskap. Da blir det også naturlig å se på hvilket «type/syn» demokrati lærerne har.

Hva som er den beste formen for demokrati varierer fra land til land. Norge er et liberalt demokrati med et representativt demokrati, hvor folket bestemmer hvem som skal styre landet. I Sveits har man valgt å gå mer i retningen av direktedemokratiet, hvor befolkningen er med på å bestemme lovforslag ved folkeavstemninger. Hva som er det beste systemet er vanskelig å si, da begge systemene har sine positive og negative sider ved seg. Det som kjennetegner begge landene er at folket har frihet til å være med å bestemme, si det de vil innenfor ytringsfrihetens grenser og presse og organisasjonsfrihet. Dette er for at folkets meninger skal få komme frem i samfunnet (Solhaug, 2021, s. 33-34).

Legitimiteten til demokratier er imidlertid avhengig av at medborgere deltar i et offentlige ordskrift, valg og avstemninger. Dersom få eller ingen deltar i slike prosesser vil det ikke kunne beskrives som et demokrati. Her ser man hvor tett disse begrepene står hverandre, altså uten medborgere har man ikke et demokrati. I liberale demokratier ser man gjerne på valgdeltakelsen som en måte å se på hvordan det står til med demokratiet. Hvis man ser at valgdeltakelsen går ned år for år kan det utfordre legitimiteten til for eksempel regjeringen (Solhaug, 2021, s. 34-35).

Ulike oppfatninger av demokrati:

Det finnes ulike oppfatninger av demokrati i samfunnet. I boken «Skolen i demokratiet og demokratiet i skolen» blir det fremstilt fire ulike tradisjoner av demokratiet. Av disse tradisjonene er to av dem i den liberale tradisjonen. Den pluralistiske og den konkurranseorienterte. De to andre tradisjonene er en deltakerdemokratisk og en dialogdemokratisk. Dette med liberale syn er noe en også har i medborgerskaps idealene. Her ser man en klar sammenheng mellom demokrati og medborgerskap. Noe som er grunnleggende i den liberale ideen er at en skal fjerne begrensinger på menneskers frihet (Solhaug, 2021, s. 34).

I et liberalt demokratisk syn blir det viktig at en begrenser statens makt og muligheten staten har til å gripe inn i de frie valga som mennesker gjør daglig (ofte kalt negativ

frihet). Liberale tar først og fremst utgangspunkt i menneskers egeninteresser har i sine overveielser om personlige og samfunnsmessige valg. Dermed blir det å øke retten til og velg et liberalt mantra for et godt samfunnsmessig liv. Dette er synlig i dagens politiske landskap der privatisering og valg mellom ulike goder motiverer mye politikk. Men de liberale anerkjenner også statens rolle i å løse fellesoppgaver og liberale pluralister som Robert Dahl framhever de mange fellesskapa i samfunnet omkring ulike syn som kommer til uttrykk i organisasjoner, også kjent som sivilsamfunnet (Solhaug, 2021, s. 35). Dermed blir det som tidligere skrevet at kategorien liberal kommer til dels svært ulike syn på samfunnet og demokratiet (Solhaug, 2021, s. 35).

Konkurransedemokratiet er et eksempel på et liberalt syn på demokratiet. Her skal ulike uforenlige syn konkurrerer om å dominere gjennom politiske valg mellom partier. Dette er noe som skjer i alle demokratiske land, men de mest firhetsorienterte liberale fokuserer for det meste at deltakelse skal for de meste handle om å stemme i valg. Valgene fordeler representanter og gir makt og legitimitet til de som regjerer. De som er tilhengere av et slik system, legger lite vekt på direkte innflytelse på beslutninger. De frie valgene er selve kjerne i politikken, og det at alle har en stemme som har like stor verdi fremhever ideene om likhet og likeverd. Folkets meninger blir representert gjennom regjeringa eller de som har fått det lokale flertall i kommune-og bystyrene. Valgdeltakelsen blir sett på som et mål av legitimitet for demokratiet. I Norge blir det sett på som dårlig for demokratiet hvis en får en valgdeltakelse på under 80%. I en del EU-val er det eksempler på valgdeltakelse på under 50%. Dette svekker representantens mandat og legitimitet. Målet med liberal politikk er å tilfredsstille medborgernes private behov ved å sørge for at markedet har det nødvendige tilbudet av varer og tjenester, som den enkelte selv har ansvar å skaffe seg (Solhaug, 2021, s. 35).

De liberale pluralistene har et delt syn på interessegrupper, noen av dem ser på dem som et bindeledd mellom individer og staten. Andre ser på dem med skepsis til hvordan de kan påvirke og begrense individers frihet og mulighet til å ta egne valg. De forskjellige interessegruppene konkurrerer med hverandre for å få frem sitt politiske syn og medborgernes interesser og meninger. Dette blir sett på som positivt for samfunnet. Politisk konkurranse er viktig for de liberale og er den grunnleggende mekanismen for å komme frem til løsninger. Det blir at befolkningen ser etter hva som kommer til å tjene dem eller deres organisasjon best mulig. Det norske politiske landskapet er sterkt preget av interessegrupper som fagforeninger og landbruksorganisasjoner. I Norge er det et samarbeid mellom staten og disse organisasjonene ved at de kan delta og si sine meninger i høringsforslag (Solhaug, 2021, s. 35-36).

Deltakerdemokratiet skiller seg fra de liberale på de fleste punktene. En av disse er at alle skal ha rett i å få innsyn i saker som angår dem selv. Slike innsyn skal gi folket en mulighet til å påvirke, samtidig som det skal hjelpe mot korrupsjon. Deltakerdemokratiet kommer fra republikanismen. Folket er ikke bare en gruppe individer, de har sine felles interesser og forpliktelser til å delta i å styre seg selv og sitt liv. Direkte demokratiet i Sveits er et godt eksempel på dette. De offentlige debattene skal dra folket ut av sine private sfærer og bidra til en bevissthet til felleskap og solidaritet som skal løse konflikter. Her er det store skille fra de liberale hvor individet egeninteresser står sterkest. I et deltakerdemokrati blir de aller fleste former for deltakelse sett på som å ha en politisk side med seg. Frihet blir sett på som viktig for å delta i samfunnet. Uten frihet

til å delta i samfunnet har man ikke et demokrati. Man skal ved hjelp av offentlige meningsdanning og utveksling med andre for felleskapets beste. Tankegangen blir derfor til at man ser på hva som er best for de fleste enn best for seg selv. Beslutninger kan justeres etter felleskapets ønsker og gir dermed legitimitet til de som styrer. Det som er mer uklart er hvordan man i et deltakerdemokrati kommer frem til det som er best for felleskapet. Den politiske praksisen i Norge er preget av deltakerdemokratiske tenkninger. Her har man store lokale aksjoner og folkemøter, men samtidig ser man at Norge har et sterkere innslag fokus på individet med nyliberalismen (Solhaug, 2021, s. 36-37).

Dialogdemokratiet bygger på det deliberative perspektivet. Fokuset er på samtaler og at man via dialog kommer frem til felleskapets beste. John Dewey og Jürgen Habermas er personer som har støttet ideen rundt dialogdemokratiet. Dewey ser jo på demokratiet som noe som kommer frem i sosiale felleskap, der det foregår kommunikasjon og samhandling mellom medlemmene. Dewey ser også på demokratiet som noe mer enn bare en styreform, han ser på demokratiet som en måte å leve på (Dewey, 1916). Habermas har med sitt politiske prosjekt prøvd å finne de beste løsningene for felleskapet gjennom dialog i større felleskap. Hans politiske prosjekt bygger på ideer fra både deltakerdemokratiet og de liberale ideer rundt konkurransedemokratiet. For å komme frem til felles løsninger gjennom dialog kom Habermas med tre krav. De må snakke sant, de må være oppriktige i det de sier og det de sier må være rett i forhold til konteksten de befinner seg i. Det er de med det beste argumentet som avgjør utfallet (Habermas, 1984, s. 99-100)

Den offentlige debatten spiller en svært sentral rolle i dialogdemokratiet. I et dialogdemokrati har mindretallet en reel sjanse å påvirke hva som man tilslutt blir enige om, som kan føre til en mer varig enighet. Det som kritikere ser på som negativt rundt dialogdemokratiet er at det favoriserer middelklassen, siden de blir sett på som verbalt sterkere, altså at de stiller sterkere i dialogene i felleskapet. En annen reel kritikk er at ikke all dialog er til for at man skal komme frem til en enighet, men heller å utveksle meninger (Solhaug, 2021, s. 39).

Demokratisk danning i skole og undervisning:

Ifølge forfatterne av boken «Demokrati danning i skolen» er norske elever allerede demokratiske borgere fordi elevene er en del av en politisk institusjon, altså skolen og er dermed offentlige og politiske aktører (Biesta, 2003; Englund, 2007 sitert i Rongen og Eskeland, 2019, s. 16). De har ikke kun sett på hvordan elevene har det i skolen, men har også sett på andre arenaer som elevene beveger seg i på deres fritid og deres hjemmemiljø. Denne boken har fire datamaterialer, der ett av dem er en klasseromsdebatt om oljeutvinning i Lofoten regionen ved to lokale skoler. Debatten ble gjennomført av et forskerteam fra daværende Høyskolen i Bergen. Elevene ble presentert for tre scenarioer 1. «Det skal bores etter olje for fullt utenfor Lofoten» 2. «Man skal bygge ut litt etter litt og vente med å bestemme om større områder skal ha oljeboring» og 3. «Lofoten skal stenges for oljeboring».

I denne boken er det et fokus på demokratisk danning og levd demokrati. Så hva er demokratisk danning og levd demokrati? For å forstå demokratisk danning må man også forstå begrepet danning. Det er vanskelig å presist formulere hva danning er, men danning blir ofte sett på som en motsetning til nytte (Børhaug et al., 2005, s. 16-17). Danning forutsetter kunnskap, men kunnskap alene fører ikke til danning. Danning forutsetter at man har evnen til kritisk tenking og utvikling. Ideen om allmenndanning har på mange måter vært et demokratisk prosjekt og en av forutsetningene for dagens demokrati, ikke minst i utviklingen etter andre verdenskrig. Noe som har vært i fokus de siste i den norske skolen siden 2006 er hvor viktig det er at elever har hatt opplæring i de grunnleggende ferdighetene. Disse ferdighetene kom inn i skolen ved LK06 og er det å kunne regne, lese, skrive, å delta muntlig og digitalt. Uten disse ferdighetene er det vanskelig å delta i samfunnet. Forskning viser også hvordan matematikkfaget ikke blir forbundet med demokratisk danning, da mange har et syn på matematikkfaget som et fag som formidler nøytral kunnskap med riktige og gale svar. Ofte er det slik i mattetimene at lærerne har initiativet og spør elevene om de vet hva svaret er og gir tilbakemelding på det eleven sier, da er det lite rom for elevenes initiativ. Mattefaget kan oppfattes som autoritær, hvor hverken elevene eller læreren kan påvirke i særlig stor grad (Rongen & Eskeland, 2019, s. 26-29).

Skolen er en viktig arena for demokratiet da demokrati som styreform og levemåte hele tiden må gjensapes og fornyes samtidig som det videreutvikles. Men kunnskap om demokrati er ikke nok i seg selv til å gjøre mennesker til demokratier. Så hvordan utdanner man elever med tanke på demokratisk danning? Det som er vanlig er å skille mellom opplæring for, om og igjennom demokratisk deltakelse. En opplæring om demokrati kan handle om at elever skal ha kunnskap om politiske institusjoner, menneskerettighetene og maktfordelingsprinsippet. Opplæring for demokrati kan basere seg på å gi elever ferdigheter, kunnskaper og verdier som de vil trenge for å bli aktive medborgere. Da vil det å mestre de grunnleggende ferdighetene stå sentralt. Opplæring gjennom demokrati baserer seg på at elevene får oppleve demokratiske prosesser gjennom aktiv deltakelse, som via elevrådsarbeid i skolen. Dette kan også skje ved tverrfaglige aktiviteter som krever at elevenes aktive medvirkning slik som Lofoten-debatten som er en del av datamaterialet som denne boken bruker (Rongen & Eskeland, 2019, s. 20-22).

Begrepet levd demokrati omhandler opplæring gjennom aktivt demokrati og er inspirert av demokratiforståelsen som man kan finne hos John Dewey. Det å oppleve opplæring gjennom aktivt demokratisk deltakelse og dens erfaringer oppstår lettest når elevene får arbeide med temaer som blir oppfattet som autentiske og kontroversielle. Gert Biesta nevner det i sin bok «undervisningens vidunderlige risiko» at i lærere må få en god pedagogisk kompetanse slik at de kan gjøre de gode valgene. Det vil gi lærere kompetanse i å ta frem kontroversielle temaer inn i sin undervisning, samtidig som man klarer å inkludere andre arenaene elevene beveger seg i, inn i skolens arbeid (Biesta & Sjøbu, 2014).

Diana Hess skriver i sin bok «Controversy in the classroom: The Democratic Power of Discussion» at lærere bør ta med inn kontroversielle problemstillinger i undervisningen. Dette er fordi det fremmer elevenes kritiske tenkning, og utvikler elevens respekt til ulikhet og meningsmangfoldet (Hess, 2009, s. 28-29). Det finnes mange forskjellige definisjoner på hva som er et kontroversielt tema og mange av dem kan diskuteres om

hvor kontroversielle de er. Hess definerer kontroversielle tema som autentiske spørsmål som er med på å skape betydelig uenighet blant elevene (Hess, 2009).

Selv om den demokratiske praksisen bygger på respektfull samhandling og kommunikasjon, hvor en aksepterer andres uenigheter, er det likevel uenigheter innenfor demokratipedagogiske fagfeltet om hvordan en skal håndtere slike uenigheter. Noe som kan på virke hvordan man vil håndtere slike situasjoner er hvilket demokratiske syn en har. Har man et deliberativt demokratisk syn så vil man se annerledes på det enn noen med et annet demokratisk pedagogisk ståsted. De argumenterer for det som de kaller for den deliberative samtalen i skolen. Tomas Englund har brukt de tidligere verkene til John Dewey og Jürgen Habermas og har videreutviklet deres sentrale ideer for å formulere kriterier for den deliberative samtalen. (Rongen & Eskeland, 2019) Deres ideer er bygget på at forutsetningen for demokratiet er evnen til medborgere å delta i saklig og åpne meningsutvekslinger med andre, der de velbegrunnede argumentasjonene vinner frem og ikke bruken av for eksempel manipulasjon. Englunds deliberative samtalen skal bygge på en tydelig uenighet, og at elevene skal vise hverandre respekt og lytte til andre argumenter. Slike kriterier er noe de aller fleste er enige er godt for demokratisk praksis i skolen. Det som imidlertid blir kritisert er at i Habermas-tradisjonen er det en streng tolkning på det skal komme frem til en konsensus. Tar man eksemplet fra det første datamaterialet er det jo svært vanskelig for elever å komme frem til et svar på om det skal være oljeutvinning Lofoten regionen. Man bør kunne diskutere slike saker uten at det skal være nødvendig at eleven skal komme frem til et svar som alle kan si seg enige i. Da blir det egentlig umulig for lærere å ta opp temaer hvor det ikke er ett enkelt svar som klimaendringer og Norges rolle i det (Rongen & Eskeland, 2019, s. 24-25).

Det som Rongen og Eskeland skriver om handler mye om å ha et åpent klasseromsklima. Ifølge Civic education undersøkelsen fra 2001, som er en undersøkelse som måler elevenes demokratikompetanse, er det en sammenheng mellom hvor åpent elevene opplever klasseromsklimaet og hvor høyt de scorer på for eksempel tillit til myndighetene. Elever som opplever et åpent klasseromsklima gir mer støtte til kvinners rettigheter, støtte til innvandrere og hvor relevant de opplever deres elevdeltakelse (Mikkelsen et al., 2001). Her ser man hvor viktig det er at lærere legger opp til et åpent klasseromsklima. I undersøkelsen til Campbell (2008) ser man at jo mer åpent klasseromsklimaet er jo høyere scorer elevene på civic knowledge, som kan oversettes til samfunnskunnskap (Campbell, 2008, s. 447). Campbell (2008) beskriver åpent klasseromsklima som det å diskutere politiske problemer. Her blir elever introdusert til det demokratiet er bygget på diskurser og debatter. Det skal kunne gi elever kompetanse til å selv delta i diskurser og debatter. Forskning gjort av Knowles og McCafferty, med bruk av resultatene fra ICCS undersøkelsen viser at skoler som legger opp til åpent klasseromsklima har en større sannsynlighet for at deres elever får en dypere forståelse av medborgerskap (Knowles & McCafferty-Wright, 2015, s. 262-263). Så det man ser er at det er viktig at lærer legger opp til et åpent klasseromsklima hvor elever kan prøve ut det å si sine meninger i diskurser og debatter. Her vil nok elevene også ikke komme til en enighet.

Man ser at det at elevene skal komme frem til en enighet i alle tilfeller ikke er positivt for den demokratiske danningen i skolen. Hvis enighet er noe som alltid skal være målet vil elevenes demokratiske praksis bli begrenset til elevrådsarbeidet i skolen og konkrete

saker i klasserommet. For man anser at det er en demokratisk kvalitet ved for eksempel Lofoten-debatten at den er tydelig utprøvd og ikke kommer frem til en klar løsning. En annen måte å se på demokrati hvor man har forskjellige meninger er *uenighetsfellesskapet*. Iversen beskriver et uenighetsfellesskap som et fellesskap som er tilfeldig sammensatt, hvor deltakerne ikke har valgt hverandre. Så definisjonen på et uenighetsfellesskap er «1) en gruppe mennesker som er kastet sammen i et skjebnefellesskap, 2) har ureducerbar, men ikke voldelig uenighet seg imellom og 3) står ovenfor en prosess som nødvendighet innebærer valg av felles handling (Iversen, 2014, s. 12). Ser man på denne definisjonen så er et klasserom nært en idealtipe av uenighetsfellesskapet. For elever har ikke valgt sitt eget fellesskap, alle skoleklasser har en grad av mangfold og motsetninger, som sosioøkonomisk bakgrunn. Om en skoleklasse oppfyller krav nummer 3 er derimot mer omdiskutert og Iversen vedgår at elevene kan fremme sine egne meninger nettopp uten at de må stå ansvarlig for konsekvensene av en eventuell gjennomføring (Iversen, 2014, s. 14-16). Man kan dermed se på uenighetsfellesskapet som et godt verktøy for å videreføre demokratiske verdier til elevene.

Skolen for demokrati? En diskusjon av betingelser for skolens demokratidannende funksjon:

I denne artikkelen diskutere Stray og Sætra viktige forutsetninger som den nye læreplanen må ha for at skolen skal fungere som en institusjon for demokratiopplæring. De tar også opp de problemene som Børhaug fant i forslagene til den nye læreplanen i sin artikkel «Ei endra medborgeroppseding» (Stray & Sætra, 2018, s. 100-101). De skriver videre at Børhaug tar opp viktige problemer og en viktig antakelse, at skolen som institusjon egner seg for demokratiopplæring. For som Børhaug skriver er skolen som en institusjon ikke spesielt demokratisk for elevene. De står i et asymmetrisk maktforhold til de voksne som har innflytelse over skolen, som lærerne, ledelsen og læreplanen. Stray og Sætra er enige i at skolen i seg selv ikke er demokratidannende, det må gjøres noe i skolen for at demokratiopplæring skal skje. Stray og Sætra mener at skolen kan ha en demokratidannende funksjon som institusjon, men at det må ligge betingelser til grunn. Barn og unge er avhengige av sine foreldre, siden deres foreldre er bindeleddet mellom dem og institusjonene i samfunnet siden de selv ikke har fulle rettigheter. Her kan skolen sammen med velferdsordninger fungere utjevne. Barn og unge har i barnekonvensjonen artikkel 12 rett til å si sine meninger og at disse meningen skal bli tatt på alvor. Dette er viktig for barns liv i et demokrati for det er en forutsetning i et demokrati at man kan si sin mening og delta i kollektive prosesser. Man må dermed kommunisere og diskutere med andre. I alt dette er det også viktig at barn og unge opplever mestring. Så hvis man ser på at barn og unge skal gjøre seg erfaringer, oppleve å mestre, tilegne seg kompetanse, lære om demokrati og utvikle medborgerskap blir dermed skolen en viktig arena for alt dette. En annen årsak som nevnes i denne artikkelen er at i Norge har man fellesskolen som er en møteplass for barn med ulike sosioøkonomisk bakgrunn. Demokratiopplæringen består av opplæring om, for og igjennom demokratiet (Stray & Sætra, 2018, s. 103-104).

For at skolen skal være demokratidannende må elevene oppleve demokratiske prosesser i sin skolehverdag, disse erfaringene kan også skje på andre arenaer som i ungdomsorganisasjoner. Denne læringen er en prosess som kan skje både individuelt og kollektivt, som bygger på hverandre. Læringen skjer først og fremst på skolen, men kan også skje ved å besøke andre institusjoner. Det er likevel avhengig i at en diskuterer hva en lærer og ha opplevd både før og etter besøket. Skolen kan ses på som bindeleddet mellom den enkelte elev til samfunnet og det politiske livet. Er spesielt viktig for elever med minoritetsbakgrunn for å skape sin medborgeridentitet. Da mener Stray og Sætra at skolen er en medierende institusjon, som kanskje er spesielt viktig for de som er svakere stilt (Stray & Sætra, 2018, s. 106).

Stray og Sæter uenig med Børhaug om at det representative demokratiet skal være kjernen i demokratiopplæringen i den norske skolen, for dette blir for begrensende. De ser heller mot Dewey, som ser på demokratis som er noe som kan etterstrebtes i alle sosiale grupper. For det å fokusere på det representative demokratiet vil være å avgrense hva demokratiet er til det politiske livet. For demokratiet kan forstås som en livsform, noe mer enn en politisk styreform (Stray & Sætra, 2018, s. 109-110).

2.2 Medborgerskapsteori:

Jeg har valgt å fokusere på Stray og Sætra (2014) og Westheimer og Kahne (2004) for å finne litteratur om medborgerskap. Sætra og Stray har blant annet sett på arbeidet gjort av Westheimer og Kahne i artikkelen What kind of citizen? Denne artikkelen tok for seg hvilken idealtipe medborgere forskjellige politiske valg og undervisning ville utvikle. Det er de politiske valgene som avgjør hvilke medborgere en produserer. En idealtyper brukes for å forenkle en mer kompleks virkelighet (Sætra & Stray, 2019, s. 21).

Man kan oversette de tre idealtypene som Westheimer og Kahne (2004) til norsk og dermed får man den personlige ansvarlige medborgeren, den deltagende medborgeren og den rettferdighetsorienterte medborgeren. Westheimer og Kahne sin forskning fokuserte på å finne den «gode» medborger og alle disse tre idealtypene vil for noen være den «gode» medborger. Den personlige ansvarlige medborgeren kan beskrives som å ha en individualisert orientering. De har evnen til å opptre ansvarlig innenfor felleskapets regler. Denne medborgeren følger alle lover og regler. De unngår å sette seg i gjeld en ikke kan tilbakebetale og plukker opp søppel etter seg selv. Den deltagende medborgeren er en medborger som kommer frem i utdanningsprogrammer som har en lokal orientering. Elever som får en slik utdanning lærer opp til å delta i sitt lokale miljø. Denne medborgeren har en vilje til å delta og hjelpe til i sitt lokale miljø, som å samle inn mat eller andre basisvarer til de fattige. Den rettferdighetsorienterte medborgeren er en medborger som er opplært i kritisk-pedagogisk tilnærming. Denne medborgeren søker etter sosial rettferdighet, og analyserer og stiller spørsmål ved hvordan det sosiale, økonomiske og de politiske kreftene påvirker hverandre. Kort forklart er funnene til Westheimer og Kahne slik at hvis en har en utdanning som lærer deg til å bli en som deltar i det lokale miljøet eller om man er en medborger som stiller spørsmål med hvordan dagens samfunn er bygd opp. Det er derfor at det er alltid politiske valg som påvirker hvilken type medborger som blir produsert i samfunnet (Westheimer & Kahne, 2004).

Det Stray og Sætra gjorde var å prøve å finne ut av hvilken type medborgere som produseres i den norske skolen. De har brukt ICCS undersøkelsen i 2016 som sitt empiriske datamaterialet. De har ikke tatt i bruk idealtypene som Westheimer og Kahne lagde, men har lagd sine egne idealtyper som de mener passet best til den empiriske dataen. Dette er den politisk informerte medborger, rasjonelt autonomt medborgerskap og sosial intelligent medborger. En politisk informert medborger er en borger som krever kunnskap om politikk.

En slik medborgers demokratiopplæring vil sette fokus på valg som det viktigste temaet. Det man skal bli er informerte velgere. Dette kan fremmes ved å utforske politiske saker og hva de politiske partiene mener og står for. Dette er da en undervisning om og til det representative demokratiet, hvor elever skal lære om det politiske systemet som vi har og annen kunnskap som er nyttig for å ta informerte valg. Det handler også om at en slik borger holder seg oppdatert på nyhetene. En slik undervisning vil nok også fokuserer på elevene rettigheter og plikter. Den rasjonelt autonomt medborgere er en medborger som har et syn som bygger på opplysningstiden tankemåte. Man skal bli et opplyst menneske som skal kunne ta egne valg, uten at andre skal si hva du skal gjøre. Ser man på undervisning for å skape slike medborgere vil det være et fokus på å skape gode demokratiske medborgere i fremtiden. De må få kunnskap, ferdigheter og holdninger som gir de evnen til å realisere sitt eget potensiale. Det holder ikke at elevene har kunnskap om demokratiet, de må også lære seg å tenke kritisk. Dermed blir utdanningen for demokratiet. Den sosialt intelligent medborger er et ideal som er bygd etter John Dewey pedagogiske filosofi. For Dewey ser på demokratiet som noe alle må kunne ta del av og påvirke, ikke kun en informert elite. For Dewey er ikke demokratiet kun en styreform, men en måte å leve på. Isteden for at elevene skal lære å tenke for seg selv skal elevene utøve sin intelligens sammen med andre. Man skal ha fokus på å lære sammen og dermed vil utdanning fokusere på læring gjennom demokratiet. Elevene skal ikke trenes opp til å bli demokratiske medborgere i fremtiden, men snarere erfare og praktisere demokrati nå (Sætra & Stray, 2019, s. 21-24).

I tallene fra ICCS 2016 har Sætra og Stray funnet ut at samfunnsfaglærere synes det viktigste de lærere elevene opp til i demokrati og medborgerskap er å utvikle elevene evne til kritisk og uavhengig tenkning, etter det var det å fremme kunnskap om demokratiske, politiske og samfunnsmessige institusjoner. Som nummer tre handlet det å lære elevene om samfunnsborgerens rettigheter og plikter. Det var også disse tre kategoriene lærere svarte de brukte mest tid på i undervisningen (Sætra & Stray, 2019, s. 26).

Det man ser i dataen fra ICCS (2016) og intervjuene som Stray og Sætra har undersøkt med 26 lærere, fokusere lærere på å få frem kritisk tenkende borgere. Å ha kunnskap om demokrati blir også sett på som svært viktig. Flere lærer argumenter for at de ikke kan lære elevene å bli kritisk tenkende uten om at de har kunnskap eller et fundament de kan bygge på. Det er generelt lite fokus på at elevene skal forberedes til et fremtidig politisk verv eller at de skal delt aktivt i lokalmiljøet. Det man ser er at lærer ikke legger opp til undervisning hvor elevene får utøve demokrati i praksis. Hvis målet er å skape aktive medborgere er dette ikke et positivt tegn. For annen forskning gjort av Ødegård og Svagård, blir sitert av Sætra og Stray som «undervisningen [bør]legge til rette for mer deltakende undervisningsformer som styrker elevers politiske mestringstro». Dette sier Sætra og Stray seg enige i (Sætra & Stray, 2019, s. 30-31).

Ei endra medborgeroppseding?

Hvorfor var det ambisjoner om å styrke den demokratiske medborgeropplæringen? Noen av grunnene til dette kan være sviktende valg og organisasjonsdeltaking mellom barn og unge, det kan henge sammen med 22. juli angrepet og det kan være på grunn av internasjonal påvirkning fra Europarådet og internasjonale målinger og rangeringer som ICCS, som rangerer lands demokrati- og medborgerskapsopplæring (Børhaug, 2017, s. 2). Børhaug sier at en kan se på den demokratiske medborgerutdanningen som at den er satt sammen av flere deler. For det første solidaritet innenfor det demokratiske felleskapet. For det andre, legitimering og oppslutning om den demokratiske orden. For det tredje, deltakerkompetanse. For det fjerde, kvalifisert meningsdanning. For det femte, sivilisert sameksistens mellom mennesker med ulike verdier, interesser og perspektiver. Disse delene av utdanningen glir over hverandre og alle har sine spenninger imellom dem (Børhaug, 2017, s. 3)

Det demokratiet elevene opplever i skolen vil ikke være det samme demokratiet som de vil oppleve i arbeidslivet eller i samfunnet generelt. For skolen er langt mindre demokratisk enn interesseorganisasjoner, staten og kommunene. Elevene har ikke fullt ut demokratiske rettigheter i skolen slik som de senere vil få innad i staten, kommunen og organisasjoner de deltar i. Videre viser Børhaug til at skolen sin demokratiundervisning bør ha fokus på det demokratiet som fungerer i vesten i dag, nemlig det representative demokratiet. Det å bli opplært i det representative demokratiet kan virke fjernt for den enkelte, spesielt det at folket skal kunne kaste ut de som styrer. Elever bør bli lært om at de forskjellen i demokratiet på skolen, i arbeidslivet og det politiske demokratiet, for det er til dels store forskjeller og likheter. «Truleg vil skulen og klassen som demokratisk arena likna meir på arbeidslivsdemokratiet enn på det politiske demokratiet» (Børhaug, 2017, s. 4-8).

Det Børhaug argumenterer for er at elever i skolen må møte demokrati utenfor skolen slik at de skal kunne vite hvordan demokratiet fungerer i andre institusjoner. Dette vil hjelpe elevene å forstå at demokratiet de har i skolen ikke er likt det som er ellers i organisasjoner som de eventuelt senere kommer til å bli med i. Som Børhaug bruker som et eksempel er at hvis en vet hva miljøbevegelsen er, hvilken form for deltakelse de, deres argumentasjoner og organisering er det letter å bli en miljøaksjonist. Så vil man at elevene skal delta aktivt i demokratiske prosesser i fremtiden må elevene oppleve disse prosessene og ha en kunnskap om hvordan de fungerer i de institusjonene det gjelder.

Learning for democracy: The politics and practice of citizenship education:

Weinberg og Flinders artikkel om medborgerskapsundervisningen i England ser at mesteparten av undervisningen blir gjort av lærere som ikke har noen utdanning i å undervise om medborgerskap. De har sett på hvordan dette påvirker medborgerskapsutdanningen. De påpeker også at det har vært et skifte i hvordan politikerne i England snakker om medborgerskap og at de har gått vekk fra å snakke om å skape den deltagende medborgere til å fokusere mer på den personlig ansvarlige medborgeren (Weinberg & Flinders, 2018). Forskning viser at elever som har en god medborgerskapsutdanning har en større sjanse for å delta aktivt i samfunnet, i blant annet valg. Forskjellen mellom de som har fått en god medborgerskaps utdanning og ikke vises i statistikk i å stemme når man fyller 18 år. Det er 14.9% større sjanse for at

en stemmer hvis en har fått en god medborgerskaps utdanning (Weinberg & Flinders, 2018). Her ser man at undervisningen barn og unge får om demokrati og medborgerskap kan ha en langvarig effekt inn i deres voksne liv. Kun 12% av lærerne som ble spurt i deres undersøkelse sa at de mente medborgerskap ble prioritert i undervisningen. Artikkelen konkluderer med at lærere som ikke tok utdanning innenfor samfunnsfag eller lignende utdanninger i England hadde en manglende medborgerforståelse. Samtidig ser man at deres medborgerskapsundervisning faller innenfor den samme idealtypen av medborgerskap de selv ble undervist i på deres lærerutdanning. De reproduserer det de selv har lært (Weinberg & Flinders, 2018). En annen ting de fant ut som er meget interessant er hvordan samfunnsfaglærerne som har fått utdanning i medborgerskap ser ut til å kunne skille mellom sitt private medborgerskapssyn og det faglige medborgerskapet. Hvorfor er dette viktig? Hvis dette er det samme for norske lærere har det en stor betydning fordi at LK20 har åpne mål for hvilken medborger som elevene skal bli. Det står blant annet at man skal skape aktive medborgere, men hva er en aktiv medborger da? Det er gitt mye ansvar til lærernes dømmekraft, som i seg selv kan være svært positivt, men samtidig er det slik at demokrati og medborgerskap skal inn i nesten samtlige fag i grunnskolen. Det vil si at det er mange lærere som skal undervise om medborgerskap som ikke har kompetanse om temaet medborgerskap uten om det de selv lærte når de gikk på skolen.

3. Metode

Min problemstilling er «På hvilken måte fortolker lærerne demokrati og medborgerskap, og hvordan kan ulike oppfatninger påvirke demokrati-og medborgerskapsundervisningen?» Samtidig vil jeg prøve å svare på forskningsspørsmålene: Hvordan oppfatter lærere innholdet i begrepene demokrati og medborgerskap? Hvordan jobber lærerne med undervisning i demokrati og medborgerskap? Under arbeidet med denne oppgaven har jeg forandret problemstillingen flere ganger. Fra å fokusere på hvordan lærere la opp undervisningen i demokrati-og medborgerskap i starten av dette prosjektet til den problemstillingen jeg endte opp med. Jeg fant ut etter å ha analysert intervjuene at problemstillingen måtte bli forandret på. Det gjorde jeg fordi i analysen kom det frem data som jeg ville fokusere mer på som jeg ikke tenkte på under planleggingen av dette prosjektet.

For å besvare problemstillingen er valget av metode viktig. For en hver metode har sine styrker og svakheter som vil kunne påvirke forskningsprosessen. Man skiller først mellom kvalitative og kvantitative metoder. I kvantitative metoder samler man inn store mengder data ved bruk av for eksempel spørreundersøkelser hvor målet er å få et representativt utvalg, som vil bety at ens resultater kan brukes til å generalisere tilbake til populasjonen. Kvalitative forskningsmetoder er mangeartet, og det finnes ikke en allment akseptert definisjon på hva kvalitativ forskning er. Når forskningen er kvalitativ er det ofte slik at man er interessert i å finne ut av hvordan noe gjøres, sies, oppleves, fremstår eller utvikles (Brinkmann et al., 2012, s. 11). Problemstillingen jeg brukte for å lage intervjuguiden hadde et større fokus på hvordan lærer opplevde overgangen fra LK06 til LK20 og derfor ble det naturlig å velge en kvalitativ metode. Jeg har derfor valgt intervju som min metode for å finne ut om hvordan norske lærere har opplevd denne overgangen.

3.1 Det semistrukturerte intervjuet

Et semistrukturert intervju gir en som forsker muligheten til å være fleksibel under intervjuet. Denne fleksibiliteten kommer i form av at en kan stille spørsmål som ikke er skrevet ned i en intervjuguide og oppfølgingsspørsmål. Oppfølgingsspørsmål er spesielt viktig i intervjuer hvor målet er å få innsikt i hvordan begrep forstås, for et oppfølgingsspørsmål kan få frem nyanser som man ellers kan miste hvis en følger en intervjuguide slavisk. Det å lage intervjuguiden på forhånd hjelper en som forsker å stille bedre forberedt til intervjuet og kan gjøre det enklere til å komme med de gode oppfølgingsspørsmålene.

«Når en intervjuer mennesker, gjør vi det for å få innblikk i deres opplevelser. Livsverdenen er den verden vi kjenner og møter i dagliglivet. Det er verden som den fremtrer for oss i en direkte og umiddelbar opplevelse forut for at vi reflekterer eller teoretiserer over verden. Fra et livsverdensperspektiv kan det kvalitative forskningsintervjuet betraktes som virkeliggjøringen av Merleau-Pontys program for en fenomenologisk vitenskap med utgangspunkt i den primære opplevelsen av verden.»(Brinkmann et al., 2012, s. 19).

Ifølge Merleau-pontys er alle vitenskapelige teorier og forklaringer alltid å forstå som sekundært uttrykk for de fenomener mennesker lever med i dagliglivet. Dermed blir intervju en måte å få en privilegert tilgang til mennesker opplevelse av deres livsverden.

3.2 Valg av informanter til intervju

Det første en må gjøre i en studie som benytter intervju som metoden er å finne informanter som ønsker å delta i prosjektet. For å skaffe seg disse informantene har jeg gjennomført et *strategisk utvalg*. Det betyr at mitt utvalg er basert på diverse kriterier. For at mine intervjuer skal gi verdifull data til min problemstilling må de utvalgte også ha visse kvalifikasjoner. Siden jeg skal finne ut hvordan norske lærere som jobber på ungdomstrinnet har opplevd overgangen fra LK06 til LK20 er det dermed slik at mitt utvalg må inneholde lærere som jobber med elever på ungdomstrinnet.

For å finne informanter har jeg brukt eget nettverk. Det har likevel vært krevende å få lærere til å stille til intervju. Jeg fikk tilslutt tre lærere til å stille til intervju som er færre enn det jeg i utgangspunktet ønsket. Jeg hadde en målsetning om å få intervju med fem lærere. Selv om jeg kun fikk til å intervju tre lærere fikk jeg samlet inn mye data fra disse tre informantene og nok data til dette prosjektet. Hovedgrunnen til at lærer ikke stilte til intervju er at de ikke har tid til det. For mange lærere er det allerede en travel hverdag og det å stille til intervju er ikke høyest prioritet hos mange. En annen grunn er at flere av læreren jeg spurte allerede hadde fått flere henvendelser fra andre som ville intervju dem. Det er dermed en konkurranse mellom flere som vil intervju lærere, og det skaper en stor mengde forespørsler for lærerne.

Selv om jeg ikke valgte ut informantene tilfeldig er det likevel en vis grad av tilfeldighet av hvem jeg intervjuet, dette er på grunn av at en måtte finne tid og dato som passet for både intervjuer og informant. Det betyr at jeg ikke kunne velge de lærerne jeg ville fordi det ikke passet for dem eller meg med tanke på tid og dato til å gjennomføre intervjuet, noe som fører til at det blir et mer tilfeldig utvalg. Alle de tre lærerne jeg har intervjuet har en lærerutdanning, men varierende grad av ansenitet, hvor en av de ble lærer for tre år siden. To av lærerne arbeider ved samme skole. Dette kan påvirke resultatene ut ifra at de opplever det samme miljøet i arbeidshverdagen. Samtidig er det slik at hver enkelt person vil oppleve de samme situasjonene ulikt etter hvilken person de er og hvilke erfaringer de har i livet. Så her vil nok lærernes ansiennitet og utdanning påvirke hvordan de opplever sin arbeidshverdag.

Jeg måtte også søke til Norsk senter for forskningsdata (NSD), for å få tillatelse til å samle inn personlig informasjon fra informantene. Her søker man og begrunner sine valg som skal sikre sikker databehandling, altså at personlige informasjon skal lagres sikkert ved at de lagres på en plass ingen utenom meg selv skal ha tilgang til. Dette er for eksempel hvordan man tar opp lydopptak av intervjuet. Her ble det brukt et program som kalles nettskjema som er utviklet av Universitetet i Oslo, som NTNU har kjøpt tilgang til. Her går man også inn på hvordan en skal transkribere intervjuene, som det å anonymisere data som skal forhindre at informanten kan bli gjenkjent. Man må også svare på hvor lenge en skal holde på dataen en har samlet inn og hva en skal gjøre med den innsamlede dataen når prosjektet er ferdig. Jeg holder på dataen til jeg er ferdig transkribert og analysert for å forhindre tap av data.

De tre lærerne som sa ja til å stille til intervju har blitt gitt fiktive navn for å sikre deres anonymitet. Disse tre lærerne har fått navnene Solveig, Sara og Sicilia.

Solveig har jobbet som lærer i 19 år på en barne- og ungdomsskole i distriktet. Dette er den største skolen i hennes kommune. På denne skolen er det tradisjon for at lærere følger ett trinn, slik at når elevene starter i 8. trinn har de ofte de samme lærerne helt til de er ferdige med 10. trinn. For hennes del er det slik at i dette skoleåret har det vært

mye fravær blant lærerne ved 8. trinn slik at Solveig har undervisning i både 8 og 10. trinn. Solveig sier videre at hun har undervist i alle trinnene fra første til tiende i løpet av sine 19 år som lærer, men har de siste årene arbeidet kun har undervist i ungdomstrinnene.

Hun sier at hun nå for det meste underviser i KRLE, norsk og samfunnsfag og at hun har litt spesialpedagogikk og underviser i valgfaget friluftsliv. Hun har studiepoeng i samfunnsfag, norsk og KRLE, men mest i norsk. Hun mener hun har 30 studiepoeng i samfunnsfag, det er en stund siden og lærerutdanningen var bygd opp på en helt annen måte enn den er nå. Det er derfor hun er litt usikker på hvor mange studiepoeng hennes utdanning i de ulike fagene tilsvarer.

Sara er en lærer ved en byskole med flere klasser på hvert trinn. Sara underviser i fagene matte, naturfag, samfunnsfag og KRLE. Hun har studiepoeng i alle disse fagene, men har også studiepoeng i kroppsøving. Sara er kontaktlærer på 10.trinn og har alle sine fag på dette trinnet samtidig som hun har matte på 9. trinn. Hun har jobbet som lærer i 20 år.

Sicilia er en lærer på ungdomsskole i distriktet, den største i kommune. Sicilia er en nyutdannet lærer som har arbeidet som lærer i to år, startet i 2020. Hun underviser i matematikk, engelsk og hun har en del spesialpedagogikk. Det er disse tre hun har studiepoeng i. Hun underviser kun på 10. trinn.

3.3 Intervjuguiden

Når jeg lagde intervjuguiden, lagde jeg meg selv et rammeverk for hva intervjuene skulle handle om. Intervjuguiden jeg lagde ble delt inn i tre hoveddeler med temaene LK20, demokratiforståelse og medborgerskapsforståelse. Hvert intervju startet at jeg introduserte meg selv, hva mitt prosjekt handlet om og hvilke rettigheter de hadde med tanke på å eventuelt trekke seg fra prosjektet i ettertid. Dette ble gjort for å forsikre ovenfor informantene at de var godt informert om hva de har sagt ja til å delta i. Altså at de hadde gitt et informert samtykke. Dette ble også gjort for å legge til rette for et godt intervju. Denne informasjonen hadde de også fått tilsendt i et informasjonsskriv som de fikk på e-post når de hadde sagt seg villig til å bli intervjuet. I informasjonsskrivet fikk de også informasjon om hva som var temaet for intervjuet og eksempler på spørsmål som de kunne bli stilt underveis. De første spørsmålene informantene fikk under intervjuene dreide seg om deres bakgrunn og erfaringer i skolen. Disse spørsmålene kan gi bakgrunnsinformasjon som kan vise seg å være betydningsfulle faktorer for informantens svar.

3.4 Gjennomføring av intervjuene

Informantene bodde forskjellige steder i landet og derfor ble intervjuene gjort digitalt. En annen grunn til at intervjuene ble gjort digitale er at for lærerne jeg skulle intervju hadde de ikke tid til å møte fysisk, samtidig som de har hatt gode erfaringer med digitale løsninger som de selv brukte under Covid-pandemien. Intervjuene baserte seg på en intervjuguide som ble laget på forhånd. Under intervjuene ble samtalen tatt opp med en Diktafon-app (Nettskjema) som er laget for sikker datahåndtering. Det lagrede lydopptakene ble senere brukt til å gå tilbake og sjekke hva informantene har sagt. Samtidig var det viktig å være til stede under intervjuet slik at jeg kunne komme med oppfølgings spørsmål som kunne gi mer og bedre data.

3.5 Transkribering og koding

Jeg begynte å transkribere intervjuene så raskt som mulig etter intervjuene var gjennomført. Dette gjorde jeg for å kunne transkribere intervjuet når det var ferskt i minnet som jeg selv følte var en stor fordel. Dette gjorde det også lettere å huske på ting som om de smilte eller om de så oppgitte ut om situasjoner de snakket om. Dette er ikke noe som kommer frem fra lydklippene og siden jeg ikke tok videoklipp av intervjuene på grunn av personvern så var det viktig å transkribere intervjuene når man enda husket dette. For selv om det ikke er det viktigste i en analyse i ettertid så kan det påvirke hvordan en tolker hva som blir sagt. Hvis de for eksempel sier at elevene er håpløse vil det med latter etterpå bli sett på som mindre alvorlig enn hvis læreren så oppgitt ut. Det gir en tilleggsdimensjon som raskt kan forsvinne. Det at jeg begynte å transkribere intervjuene kort tid etter at de var gjort førte også til at jeg transkriberte intervjuene fra person til person. Jeg hadde ikke noe fokus på tema og tok ut utdrag fra intervjuene som passet temaet, men heller transkriberte hele intervjuet for hver informant først for så å se etter likheter og ulikheter på hvordan de svarte på spørsmålene.

Jeg gjorde som tidligere nevnt at jeg ga mine informanter fiktive navn. Dette kalles Pseudonymisering og er en form for anonymisering ved at man gir informanter fiktive navn som jeg har gjort (Tjora, 2017, s. 264).

Det jeg også gjorde første gang jeg transkriberte var å transkribere intervjuene på dialekten til informanten. Jeg hadde på forhånd gjort et bevisst valg på at jeg skulle transkribere på dialekten til informanten for å sikre at ingen data blir mistet i prosessen. For noen ord på dialekt er vanskelig å få oversatt til standard bokmål uten at det mister en del av betydningen i det informanten snakket om. Men etter at jeg hadde transkribert og begynt å analysere utdrag fra intervjuene hadde jeg en samtale med min veileder hvor vi kom fram til at jeg skulle omskrive intervjuene til bokmål. En enkel grunn til dette er at det blir forståelig for alle som vil lese denne oppgaven senere.

Selv om ikke intervjuene ble like på grunn av hvordan spørsmålene ble stilt og hvilke oppfølgingsspørsmål en kom med er det likevel en stor likhet mellom de tre intervjuene som ble gjennomført. Det å sammenligne de tre intervjuene gjorde det lettere å se hvilken data en kunne fokusere på. Jeg hadde jo laget en intervjuguide rundt temaene implementeringen av LK20, demokratiforståelse og medborgerskapsforståelse. Når jeg leste igjennom intervjuene etterpå så jeg at det kom frem temaer som dybdelæring og kritisk tenkning i større grad enn det jeg trodde på forhånd. Selv om det ikke er direkte med den problemstillingen jeg hadde når jeg lagde intervjuguiden, er det likevel nyttig data som gir meg mer informasjon om hvordan situasjonen er i skolen etter innføringen av LK20 fra lærernes perspektiv.

3.6 Pålitelighet, gyldighet og generaliserbarhet

Ofte brukes ord som pålitelighet, gyldighet og generaliserbarhet som en indikator på kvalitet, men i noen grad har man sett at i kvalitativ forskning at en har brukt troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet (Tjora, 2017, s. 231-232). Tjora mener det er lite hensiktsmessig å innføre nye begrep og bruker derfor de tre førstnevnte.

Pålitelighet kan enkelt forklares som å handle om intern logikk eller sammenheng gjennom hele forskningsprosjektet. Gyldighet handler om en logisk sammenheng mellom prosjektets utforming og funn, og de spørsmålene en søker å finne svar på. Generaliserbarhet handler om forskningens relevans utover de enheter som faktisk er undersøkt. Med tanke på pålitelighet er det slik som i mitt prosjekt at det handler om for eksempel mine valg av utdrag fra intervjuet. Jeg har valgt ut utdrag fra intervjuet hvor informanten snakker om de temaene som mitt prosjekt fokuserer på som demokratiforståelse. Selv om jeg har tatt utdrag fra intervjuene så speiler det som blir dratt ut fra intervjuet store deler av det som ble sagt i intervjuet. Tidlig i prosjektet tenkte jeg at det kom til å bli nødvendig å bruke alt av data som ble samlet inn, senere her jeg måtte fjerne utdrag fra intervjuene på grunn av at omfanget på prosjektet gjorde det nødvendig for å kunne svare godt på problemstillingen.

For å kunne forstå om mitt prosjekt og resultatene jeg kommer til å få fra dette prosjektet kan generaliseres til andre deler av befolkningen må man først forklare hvordan en kan generaliser i kvalitativ forskning. Tjora er ikke en tilhenger av de som mener at kvalitativ forskning skal se på overførbarhet istedenfor generaliserbarhet. Han har heller kommet med tre former for generalisering: naturalistisk generalisering, moderat generalisering og konseptuell generalisering (Tjora, 2017, s. 239).

Transparens eller åpenhet er hvordan man fremstiller valg en har gjort i løpet av prosjektet. Det handler om å være åpen for hvilke valg en har gjort og ikke slik at andre kan se hva som er gjort og vurdere ens valg og om disse valgene har påvirket resultatet av prosjektet. Slik åpenhet vil være med på å skape troverdighet over hele prosjektet da det vil gjøre det enklere å etterprøvbare forskningen som er gjort. Med slik åpenhet i kvalitativ forskning kan man for eksempel se på hvilke tolkninger det ble gjort av dataen, se hvordan utdrag fra intervju ble valgt ut og om disse utdragene viser helheten av intervjuet og ikke at man har vært for selektiv i sine valg (Tjora, 2017, s. 235-237).

4. Analyse

I analysedelen har jeg fokusert på lærernes forståelse av demokrati og medborgerskap. For hvordan skiller lærerne mellom demokrati og medborgerskap som er to begrep som står tett sammen. Videre blir det sett på hvilken type medborger som lærernes undervisning er med på å fremme hos elevene, før en ser på hvordan overgangen til mer tverrfaglighet har påvirket undervisningen til lærerne og hvordan de har opplevd at demokrat- og medborgerskap har blitt et tverrfaglig tema. Tilslutt har jeg sett på hvordan lærere planlegger demokrati- og medborgerskapsundervisningen, hvordan de prøver å legge opp til aktiv deltakelse og hvilke utfordringer en kan møte på i demokrati- og medborgerskapsundervisningen.

Forståelse av demokrati og medborgerskap

Når lærere snakker om demokrati og medborgerskap er det veldig flytende. Med dette mener man at disse to begrepene ofte blir blandet sammen. Dette er ikke uvanlig da disse begrepene kan beskrive som et begrepspar, siden disse to begrepene har tett tilknytning til hverandre og det blir vanskelig å snakke om det ene begrepet uten å nevne det andre. Dette kommer frem i mine intervjuer, hvor hver lærer fikk spørsmål om å forklare begge begrepene. De fikk dette spørsmålet: Hva forbinder du med begrepene demokrati og medborgerskap. I denne analysen vil jeg først se på eksempler fra data jeg har samlet inn som viser hvor tett demokrati og medborgerskap henger sammen, før jeg går videre å analysere lærernes forståelse av begrepene demokrati og medborgerskap hver for seg.

I: Mh supert. Jeg så skal vi gå litt over på om temaet demokrati og medborgerskaps delen. Hva forbinder du med begrepene demokrati og medborgerskap.

Sicilia: At hvis man kjøre det i en måned så bli elevene dritt lei, (hehe) neida, det er jo et veldig fint tema, våre elever kan å utnytt det her, det her skal være et demokrati, vi skal være med å bestemme, hele tiden, (hehe) å det kan en skyt seg selv i foten med da. For ehh syns det er veldig fint at de får være med å bestem å i hvert fall den muligheten å være med å bestem hvordan de lærer, hvordan de skal lære ting det syns jeg er veldig fint.

Det Sicilia forbinder med begrepene demokrati og medborgerskap er at hvis en kjører et opplegg rundt disse temaene i en måned blir elevene ifølge Sicilia «dritt lei». Hun mener de er fine temaer, men det er temaer som hun mener elevene kan å utnytte med at de skal være med å bestemme alt som skjer i timene. Så klart skal eleven være med å bestemme noe, men det kan fort ende som Sicilia sier at en skyter seg selv i foten. Man må ikke bli en ettergivende lærer som lar elevene bestemme alt. Sicilia syns det er positivt med at elevene skal kunne påvirke undervisningen de får ved skolen. da blir spørsmålet på hvor skal man sette grensen for elevenes medvirkning? Det man ser i 2023 er at man har åpnet for å gi elever enda mer makt og medvirkning over skolen de går på. Dette ser man i den nye forslaget til ny opplæringslov, hvor elever skal få en lovfast rett til å påvirke i alle saker som angår deres hverdag (Kunnskapsdepartementet, 2023). Man kan begynne å stille spørsmål om det er noen grense til hvor mye medvirkning elevene skal ha i skolen. Det er jo en grunn til at elever og barn generelt

ikke har full medvirkning i sine liv, de er ikke klare over alle konsekvensene av sine valg som en lærer har når det gjelder for eksempel undervisningen i skolen.

Sicilia kommer ikke med dyp forståelse av begrepene demokrati og medborgerskap. Det hun kobler begrepene til er hvordan hun har opplevd at elevene hun har opplevd demokrati og medborgerskaps undervisning. Hun skiller heller ikke mellom demokrati og medborgerskap, men snakker om de to begrepene sammen. Så hva er grunnen til at hun ikke forklarer begrepene bedre?

Sicilia er den eneste av de tre lærerne jeg intervjuet som ikke har studiepoeng i samfunnsfag. Dette kan være en av grunnene til at hennes svar på spørsmålet «hva forbinder du med begrepene demokrati og medborgerskap?» er så vagt. For forskning fra Storbritannia viser til en forskjell i undervisning om medborgerskap i demokrati og medborgerskaps undervisningen, mellom lærere som har studert samfunnsfag og de som ikke har det (Weinberg & Flinders, 2018).

En annen grunn kan være hennes erfaring i læreryrket. Hun har kun jobbet i skolen i to år før dette intervjuet. Hun har dermed lite erfaring som hun kan støtte seg på i forhold til Solveig og Sara som har henholdsvis 19 og 20 års erfaring i læreryrket, samtidig som dette også kan være en styrke. Hun kommer inn i yrket med oppdatert fagkunnskap og nye pedagogiske arbeidsmetoder. Sicilia ser på demokratiet som at elevene skal være med på å bestemme, at det henger sammen med elevmedvirkning. Dette kan man argumentere er en måte for elevene å utøve et aktivt demokrati i undervisning som vil ha en effekt. Men det er også noen problemer med slike «valg» som elevene har når de skal kunne velge hvordan de skal lære, for de har ikke et reelt fritt valg da det blir noen hindringer på hva de kan stemme på. For tilslutt er det slik at det er læreren som bestemmer hva som elevene skal gjøre innenfor LK20 og kompetansemålene, som er det Børhaug (2017) påpeker i artikkelen «ei endra medborgaroppseding?». Skolen ikke er en veldig demokratisk institusjon som noen tror den er (Børhaug, 2017, s. 4). Det Sicilia velger å gjøre her er å følge LK20 som overordnet del om demokrati og medvirkning. For i LK20 står det «Skolen skal gi elevene mulighet til å medvirke og til å lære hva demokrati betyr i praksis» (Kunnskapsdepartementet, 2017). Da blir spørsmålet om undervisning er å regne som demokrati i praksis? Vil en slik undervisning bidra til å skape *demokratisk beredskap*?

Demokratiforståelse:

Hva er det lærer forbinder med begrepet demokrati? Dette er viktig å få med for å se på hvilket demokratisyn de har og hvordan deres undervisning om demokrati kan ha blitt påvirket av deres eget syn. Man kan også se etter om de klare å skille demokrati fra medborgerskap da de ofte blir brukt rundt hverandre.

I: Mhm, nå skal vi se litt på begrepene demokrati og medborgerskap.

Solveig:.... ehm demokratiet er, det jeg forbinder med demokratiet det er jo medbestemmelse. At alle skal få være med å delta både elever. Altså demokrati å samfunnet, samfunnet vårt er basert på det at vi skal være med å bestemme hvem som skal bestemme. Det sier jeg veldig mye, at det vi som bestemmer hvem som skal bestemme.

Solveig forbinder demokrati med at alle skal få være med å bestemme. Alle skal ha mulighet til å delta, at skal ha rett til medbestemmelse. Solveig sier også det at det er vi som innbyggere som stemmer frem de som skal bestemme på vår vegne, altså slik det representative demokratiet vi har i Norge. Så Solveig ser nok mest sannsynlig på demokratiet som det er i Norge og ikke de andre formene for demokrati man har i andre land, som Sveits med sin form for direktedemokrati. Det er noe som hun kunne ha fokusert på da hun er som sagt opptatt at alle skal kunne være med å delta i samfunnet.

Solveig har et stort fokus på at elevene hennes skjønner at i Norge er det slik at det er folket som bestemmer hvem som skal bestemme.

Sara: ... hehe demokrati er jo at alle sammen har, får lov til å si hva du mener og delta aktivt i samfunnet på sitt vis da. Du skal stemme ved valg og det skal være ytringsfrihet ja. Du skal få lov å si hva du mener uten at det bli nå galt med det.

Sara forklarer begrepet demokrati som at alle får lov å si sin mening og delta aktivt i samfunnet. Dette er veldig likt det som Solveig sier. For Sara sin del er det en plikt at du skal stemme i valg, samtidig som at det skal være slik at en har ytringsfrihet. For hennes del er det slik at en skal få lov til å si det en mener uten at en skal bli straffet for det. selv om det ikke er helt slik i Norge, da vi har paragraf 185, også kjent som rasismeparagrafen. En slik paragraf er innskrenkende for ytringsfriheten, men dessverre kan den også være nødvendig.

Medborgerskapsforståelse:

Det å analysere lærernes medborgerskapsforståelse er viktig for å kunne se vider på hvilke type medborgere de er med på å produsere for samfunnet med deres undervisning. Ser de på medborgerskap som det at elevene skal bli aktive deltakere i samfunnet, at de skal ha et kritisk blikk til samfunnet eller handler det mer om å lære om sine egne rettigheter og plikter?

Sara: Hvilket annet ord var det igjen sa du?

I: Medborgerskap

Sara: ja at du ja for det snakker vi mye om å være en deltaker i samfunnet. At du ikke bare henger med, men faktisk at du har noe, å hvordan du kan påvirke dem og det som skjer rundt deg og samfunnet som helhet da. Hvordan er du som borger og hvordan påvirke det dem rundt deg.

Sara snakker mye om det at man ikke bare skal være i samfunnet, men at man aktivt skal se og tenke over hvordan en er som en borger i samfunnet og hvordan er det du selv påvirker de rundt deg. At man må søke og tilegne seg kunnskap for å påvirke det som skjer rundt en selv i samfunnet. Se på sin egen rolle i samfunnet, hvordan kan du påvirke samfunnet fra din rolle? Sara har en forståelse rundt medborgerskap som dreier seg mye rundt det å være en aktiv deltaker som vet hvilken rolle de har i samfunnet og hvordan de kan påvirke de rundt seg og samfunnet hvis de er aktive deltakere.

Solveig: eehm .. å å medborgerskap det handler om det å være i lag tenker jeg. Dra lasset i lag, få ut det beste av hverandre. Eehm være en god borger, altså en borger, positiv borger for felleskapet. Det er nå det jeg tenke som er ..

Solveig snakker om det at medborgerskap handler om det å være i lag med andre, altså leve i et samfunn. Man skal hjelpe hverandre og prøve få det det beste ut av hverandre. Man skal være en god borger, i det legger Solveig at en skal være en positiv borger for felleskapet. Hva er da en negativ borger? Vil det å ikke delta i felleskapet bli å være en negativ borger? For Solveig kan man lese at det å være en positiv borger er den som hjelper andre i samfunnet, som får ut det beste av hverandre.

Etter hvordan disse tre læreren snakket om begrepene demokrati og medborgerskap høres det ut som om de ikke har en veldig dyp forståelse av noen av begrepene, de snakker mer om og rundt begrepene.

Type medborger i demokrati-og medborgerskapsundervisning

Hvilken type medborger?

Noe av det som en har prøvd å fine ut i dataen fra intervjuene er hvilken type medborgere de tre lærerne skaper i sin undervisning. For hvilke medborgere som skapes i er viktig med tanke på hvilket samfunn som blir i fremtiden når disse elevene skal være med å bestemme i samfunnet. Jeg har valgt å se etter de tre idealtypene av medborgerskap som Stray og Sætre presenterer i «Hva slags medborger?» (2019) og de medborgeridealene som Westheimer og Kahne presenterer i «What kind of citizen?». Her presenteres de tre idealtyper av medborgerskap, den personlige ansvarlige, den deltagende og den rettferdighetsorienterte medborger (Westheimer og Kahne, 2004). For å kunne vite hvilken type medborger lærerne er med å «produsere» med sin undervisning, tar jeg utgangspunkt i sitater tatt fra intervjuene. Ved å tolke disse sitatene kan en prøve å se hvilken idealtipe deres undervisning står nærmest. Man kan starte med Solveig. Hun beskriver seg selv som en person som deltar aktivt i samfunnet.

I: ja. Når du planlegge slik undervisning da, tenke du på hvilken type medborgere du vil at elevene dine skal bli når de bli eldre?

Solveig: altså, jeg vet ikke om jeg sitter og tenker på det når jeg planlegger, men det ligger under alt tenker jeg. Veit ikke om jeg sett å tenke på det når jeg planlegge, men det legg under alt tenke jeg.

I: ja

Solveig: altså min tanke om hvordan vi skal være i et samfunn ligger jo i bunn. Å jeg er ganske, i alle fall tror jeg det at jeg er en person som, jeg har alltid deltatt i samfunnet og jeg tenker at det er må være, den plattformen må vi ha, så om ikke jeg sitter og tenker når jeg planlegger så er det der uten tvil. hvordan vi skal være i et samfunn legg jo i bunn.

Her ser man at Solveig ikke tenker noe på det spesielt i planleggingsfasen på hvilken type medborger hennes elever kommer til å bli når de blir eldre. Grunnen til dette er at Solveig mener slike tanker som hvilken type medborgere en selv vil ha i samfunnet alltid vil ligge i bunn av alle undervisningsøkter. Og det hun ligger til grunne er hennes idealer om hvordan samfunnet skal fungere og hvordan man er som borgere i et slikt samfunn. I andre deler av intervjuet fokuserer Solveig på velferdsstaten. Man vet også at Solveig liker å dra historiske linjer tilbake til velferdsstatens begynnelse i Norge, dette kommer frem senere i analysen. Solveig ser på det som viktig at elevene vet historien om det

norske samfunnet og at man med denne kunnskapen skal kunne ta valg som en aktiv borger som har rettigheter, men også plikter.

Solveig ser også på hvordan klassemiljøet er som å jobbe og undervise for medborgerskap:

Solveig: ja, det har det, å hvis du tenke medborgerskap nå da, felleskapet, vi bruker mye tid på klassemiljøet. Det her er jo medborgerskap, alt det her her. Vi bruke enormt mye tid på det for at det så viktig å vi har jo å unger som ikke har det helt greit ååå vi jobbe mye med dem å, arbeider med andre for å være mer inkluderende, alt det her er jo medborgerskap.

Solveig snakker også om at hun legger opp undervisningen mer rettet mot politikk når det nærmer seg et valg. Det man kan ta ut i fra dette er at Solveig vil at hennes elever skal ha kunnskap om samfunnets fortid og hvordan samfunnet er når slik at de som aktive borgere deltar i for eksempel valg. Hun er også opptatt at elevene skal være med på dugnader. Dette med å delta på dugnader i lokalområdet er nært knyttet til det deltagende medborgeridealet. Hun deler dermed et syn med mange andre lærere har. For som Sætra og Stray fant ut i artikkelen Hvilken type medborger? Her ser man at 57% av samfunnsfaglærere som svarte på ICCS undersøkelse i 2016 mente at det å fremme kunnskap om demokratiske institusjoner var noe av det viktigste de gjør i undervisningen. Det eneste som blir sett på som viktigere er å utvikle elevenes evne til kritisk tenkning (Sætra & Stray, 2019, s. 26). Det man hører fra Solveig er at for henne er det viktig at elevene lærer seg sine rettigheter og plikter samtidig som de har kunnskap om hvordan samfunnet fungerer. Solveig er også veldig opptatt av at elevene skal være inkluderende og at de skal kunne oppleve demokrati i praksis, som demokrativerkstedet på utøya. Ut ifra intervjuet vil man nok kunne plassere Solveigs medborgerskapssyn under den politisk informerte medborger. Samtidig er det deler av Solveig undervisning som passer godt under den sosial intelligente medborger typen, som er sjeldnere å se i den norske skolen. for dette krever at elevene opplever demokrati i praksis, også utenfor skolen som det å dra på demokrativerksted eller å hjelpe til i lokalmiljøet som med dugnader som er noe Solveig drar frem tidligere i intervjuet. Ser man ut ifra Westheimer og Kahne sine tre idealtyper er Solveig sin undervisning et sted mellom den personlige ansvarlige og den deltagende medborgeren (Westheimer & Kahne, 2004). For Solveig har et fokus på rettigheter og plikter, samtidig som hun har et fokus på hva som skjer i lokalmiljøet.

Det ser ut som om Sara tenker mer på hvilken type medborger hennes elever vil bli i fremtiden når hun planlegger enn Solveig.

I: mh ja, eee når du planlegge sånn undervisning, tenker du på hvilken type medborgere du vil at elevene du har nå skal bli i fremtida?

Sara: ... ja, du har jo ett håp. Jeg tenker jo på en måte at det viktigere enn karakteren du står igjen med tilslutt da når du skal vurdere det. Tenker at hvis alle sammen tenker over hvor vil du, hvem vil du bli husket som, hvem har du lyst til å være mer enn at du kan hvilket år andre verdenskrig var i da. Det prøve vi å fokuser på da, hvilken betydning har det for deg, hvilke valg tar du og hvilken betydning har det for samfunnet. Diskuterte det senest i går liksom herre, vi spur da, da vi snakka om at du får lønn selv om du er syk og at det mange som snakker om at nå tar jeg meg en tredagers. Hva betyr egentlig det?.. sant. Å det kan jo være fristende å ta en tredagers, men eeh hvilket ansvar har du å hva,

hvordan påvirke det samfunnet da. Å er det verdt det hvis det fører til at andre goder kommer bort for at du ikke gidder å gå på jobb for at du er litt sliten. Sånn at ja. Det tenker. Tenke over det heller enn å. Du finner jo en balansegang selvfølgelig å tilslutt ender jo det opp med et vurderingspunkt, men i den prosessen underveis så håpe jeg jo at de tenker over det. Det er det som er målet.

Sara fikk spørsmål om hun tenker på hvilke medborgere hun vil at elevene hennes skal bli når de blir eldre i sin planlegging av undervisningen. Sara sier at man har jo et håp. Sara tenker at det er mer viktigere hvilken person man er når en er ferdig på skolen enn hvilke karakterer en sitter igjen med. Elevene skal kunne tenke seg til hvilke tye person de er og hvordan de oppfattes av andre og hvordan de selv påvirker de andre i samfunnet. En av pliktene som Sara nevner er det å ikke misbruke systemet ved å for eksempel ta en tredagers. Dette er en problemstilling som Sara har diskutert med klassen at det kan være fristene å være «syk» på en fredag hvis en har lite motivasjon for å dra på jobb. Er dette verdt det hvis andre goder forsvinner fordi at du og andre utnytter systemet? Selv om også dette arbeidet skal føre til en vurdering håper Sara at elevene ikke kun fokusere på hvilken karakter arbeidet de gjør fortjener og heller ser nytten i å være en god medborger.

Sara er veldig opptatt av at hennes elever skal reflektere over egen rolle i samfunnet og sitt liv. Samtidig er hun også opptatt av kunnskap

Sara: Ja, så er det bestandig sånn at kunnskap gir makt skulle jeg si. Men det er noe med det, lettere å delta som en god medborger hvis du sitter med litt kunnskap å da har du mer mulighet å forstå ting da. Det tenke jeg er viktig å få med inn i det her da.

Dette er også veldig likt det som andre lærere sier, også Solveig. Sara sine tanker og meninger rundt medborgerskap er veldig like Solveig sine. Hun har også som Solveig hatt elever med på demokrativerksted på utøya, men hun har et mindre fokus på det at elevene skal delta på ting i lokalmiljøet. Hun er veldig opptatt av at en har sine plikter og rettigheter, samtidig som det er konsekvenser hvis en utnytter disse rettighetene. Sara har også sitt fokus på kunnskap, at kunnskap gir makt. Igjen veldig likt det Stray og Sætra (2019) skriver om utdanning som fører til politisk informerte borgere. Det hjelper hun også med at hun tar frem viktige nyhetssaker som krigen i Ukraina, VM i Qatar og lignende. Det høres ut som hun vil at elevene skal følge med på hva som skjer i samfunnet og at de skal tilegne seg kunnskap først for å arbeide videre med medborgerskap. Saras fokus på temaer som krigen i Ukraina, det problematiske med VM i Qatar viser til at hennes undervisning står nært Westheimer og Kahne sin rettferdighetsorienterte medborger, samtidig er hennes fokus på plikter og rettigheter i retning av den personlig ansvarlige medborger (Westheimer & Kahne, 2004).

Sicilia har som Sara fokus på at karakterene ikke er det viktigste. Elevene bør ikke alltid fokusere på karakterene.

I: Ja, tenke du på noen gang på hvilken type medborgere dine elva skal bli når de bli eldre.

Sicilia: Ja, masse. Jeg sier jo til dem at jeg bryr meg egentlig ikke om dere får femere eller seksere så lenge dere bli ordentlige folk, for folk gidder ikke å henge med folk som er kjipe. Å det kommer dere til å merk når dere blir eldre, at er dere kjipe folk så vil ikke folk henge med dere. Så lenge de er .. god, snill, empatisk så

syns jeg at vi har komme lang i vårt embete hvert fall. Det er det danningsperspektivet da som er så pussig, men det ligg masse i det altså. så for meg så er det viktigere at de bli gode menneska enn at de kan andrekvadratsetning.

Hun sier til hennes elever at hun bryr seg egentlig ikke om de får en femmer eller en sekser så lenge de blir ordentlige folk. For som Sicilia sier til sine elever er at folk gidder ikke å være med personer som er kjipe. Det vil de merke når de er eldre. Så lenge elevene blir gode, snille, empatiske borgere så har man kommet langt i vårt embete hvert fall ifølge Sicilia. For henne er det viktigere at elevene blir gode mennesker enn at de kan andrekvadratsetning

Sicilia: (hehe) ja, hadde en artig sak med en kollega om hvor mye du skal la private holdninga skal påvirk arbeidet dit i skolen, men jeg synes det er viktig at de lære om sine rettigheter, spesielt med tanke på de elevene som kanskje ikke er dem sterkeste. Ehh de som ikke har dem beste forutsetningene, de synes jeg er viktig at de får vite hva er det har rett på, hva kan utgjør i en slik ung alder, bestemme selv for eksempel. . syns det er veldig viktig at de lærer om basics rett og slett for at de har lite allmennkunnskap nå, de basere seg på TikTok og du kanskje tror at det her er en mediagenerasjon, men de er ikke det. de er helt ubrukelig når det kommer til teknologi. Var litt harde ord da, men de er det.

Sicilia sier at hun hadde en gøy samtale med en kollega om hvor mye en skal la egne holdninger påvirke sitt eget arbeid i skolen. For Sicilia sin del legger hun særlig vekt på at de mindre sterke elevene skal lære om sine rettigheter og hva de kan gjøre i et demokrati som en borger. Hun mener at dagens elever trenger å lære mer basic, altså det grunnleggende for dagens generasjon har lite allmennkunnskap. Sicilia opplever at dagens unge baser sin kunnskap på hva de ser og hører på sosiale medier som Tik Tok, for som Sicilia sier så er det slik at selv om de kalles for mediagenerasjonen er de helt ubrukelige når det kommer til teknologi.

Her ser man at Sicilia fokusere på at elevene skal lære seg om sine rettigheter og at de skal ha den grunnleggende kunnskapen slik at de skal klare å se mer kritisk til det som de leser og ser i de sosiale mediene de bruker. Hun har også et større fokus på svakere elever og hun vil at de skal vite om sine rettigheter. Så for Sicilia sin del handler det om at elevene skal bli borgere som har respekt for andre, at de bli gode borgere som har grunnleggende kunnskap som det å vite sine egne rettigheter og hva en kan oppnå allerede nå. Hun håper også at med den grunnleggende kunnskapen på plass så kan de tenke kritisk og ikke tro at alt som blir lagt ut på sosiale medier er sant. Hvis man fokusere på Sætra og Stray sine medborgeridealer er det å tilegne elever kunnskap om demokratiet det at elevene blir politisk informerte borgere, hvor kunnskapen blir et fundament for videre utvikling. Det er dette idealet som Sicilia sine meninger ligger nærmest. Hennes tanker om at de må først ha et fundament med kunnskap før de skal kunne tenke kritisk er noe hun deler med flere lærer som ble intervjuet i Sætre og Stray (2019) sitt arbeid. For som Sætre og Stray skriver så kjennetegnes undervisning som fører til en politisk borger at lærere mener elevene ikke har nok kunnskap om hvordan samfunnet fungere. En lærer beskriver elever på ungdomskolen som at de er på kunnskapsnivået og ikke på kritisk tenkning-nivået (Sætra & Stray, 2019, s. 27). Ser man Westheimer og Kahne (2004) sine tre medborger idealer så kan man argumentere for at Sicilia vil at hennes elever skal klare å stille de kritiske spørsmålene rundt

problemer i samfunnet og at hennes undervisning dermed blir tett opp mot den rettferdighetsorienterte medborgeren.

Endringer etter innføring av LK20

Større fokus på det tverrfaglige

Jeg ville finne ut hvordan de arbeidet med de tverrfaglige temaene som kom med innføringen av LK20, for å se hvordan læreren har opplevd dette i sin arbeidshverdag. For å komme dypere inn på tverrfaglige arbeidet i skolen ble det stilt spørsmål som: Hvordan er det du arbeider med de tverrfaglige temaene som har kommet med LK20 og synes du skole du jobber på legger opp til at du skal arbeide tverrfaglig med andre lærere?

I: Mmh, Altså, det er mer i den nye læreplanen, som at det har blitt mer fokus på tverrfaglighet. Ehm, hvordan er det du arbeider med de tverrfaglige temaene som har kommet inn?

Solveig: ja, vi prøver jo å planlegg tverrfaglig, det er enklere når du har flere fag selv, det er det. så hvis du har KRLE, samfunnsfag og norsk så er det en ganske ideell måte å jobbe tverrfaglig, men samtidig så nå sitter vi jo sammen å lage temakart, for hele året og da prøver vi å sy sammen sånn at vi skal det tverrfaglige tema sånn at det skal gå. Det skal pass sammen på en måte. Sånn at nå holder vi på med samene og det samiske, og det kjører, er tverrfaglig mellom både norsk, KRLE, samfunnsfag Kunst og Håndverk altså ja. Det er, men det er jo et veldig enkelt tema å kjøre tverrfaglig for å si det sånn(hehe). Men eh men vi prøver da så godt vi kan å få den temaplanen til å sy sammen så godt som mulig, det har vi kanskje har lyktes bedre med i år enn tidligere.

Solveig sier de prøver jo å planlegge tverrfaglig og at dette er enklere når man har flere fag selv. Hun sier at hennes fagkombinasjon med KRLE, samfunnsfag og norsk er en ganske ideell kombinasjon å ha når en skal jobbe tverrfaglig. Her ser man at Solveig forbinder det med å arbeide tverrfaglig i all hoveddel består av at hun arbeider tverrfaglig med egne fag. Det blir ut ifra det Solveig sier at de ikke samarbeider med andre lærere med andre fag for å skape tverrfaglig arbeid. Så hva kan grunnen være til at hun ikke arbeider tverrfaglig med sine kollegaer? Hennes kollega Sicilia nevner mangle på tid for at skolen som de to arbeider på ikke har så mye tverrfaglig samarbeid med andre lærere.

I: Mhm, fint, synes du skolen legger opp til at dere skal samarbeid ganske mye med å lag, arbeid tverrfaglig

Sicilia: De prøver, de skal ha for at de prøver, men det er ikke nok tid. For hvis du skal tenke på hvilken møtetid vi har så har vi to møtedager i uke der vi har en og halv time da som vi skal få inn elevsaka, vi skal få inn 9a saker, å alt annet som vi har på planen så kommer dette samarbeidet, fagsamarbeidet, tverrfaglige samarbeide kommer liksom helt på starten av året (hehe) eller helt på å slutten(hehe). Eller midt i mellom i lunsjen. Det er nok ikke satt av nok tid til det, men hvor skal vi ta tida av lure jeg litt på.

Sicilia synes ikke skolen hun jobber på legger til rette på en god måte at hun skal kunne jobbe tverrfaglig med andre lærere, men hun sier at skolen og ledelsen prøver så godt de kan. For Sicilia og hennes kollegaer hjelper det litte hvor mye skolen legger til rette for

dem så lenge de ikke har tid å jobbe sammen for mye annet arbeid må bli prioritert i løpet av de to møtene de har i lag i løpet av en uke. For i slike møter diskutere man først elevsaker og eventuelle 9a-saker som kommer opp. Det tverrfaglige samarbeidet kommer som regel i starten eller slutten av året eller i lunsjen. For Sicilia mener man må få mer tid hvis en skal kunne arbeide tverrfaglig med andre lærere, men skjønner ikke hvor en eventuelt skal ta tid fra for å gjennomføre dette.

Mye av det samme som Solveig og Sicilia snakker om finner man også igjen hos Sara.

I: ja mhm, syns skolen du arbeider på legger opp til at dere skal arbeid tverrfaglig?

Sara: Nei

I: Eller er det at dere må gjør jobbe selv?

Sara: ja, det er nok, altså vi er nok ikke så gode til å jobbe tverrfaglig, der har vi en vei å gå enda, men vi skal ha en planleggingsdag på fredag for eksempel der vi skal jobb litt spesielt med det tverrfaglige. Å prøve å få utnytte det samme i ulike fag da. Temaene å. Så det er på vei, men vi har et stykke igjen å gå der.

Sara sier at skolen hun jobber på ikke legger til rette for at de skal arbeide tverrfaglig. Hun sier at de ikke er flink nok til å arbeide tverrfaglig. Sara påpeker at de skal ha en planleggingsdag der fokuset er at de skal se på hvordan de skal få inn de tverrfaglige temaene inn i sine fag. Hvordan kan man utnytte de samme temaene i flere fag.

Som man hører både i intervjuet med Solveig, men også med de to andre lærerne, Sara og Sicilia er det vanskelig å få til det tverrfaglige samarbeidet. En av hovedgrunnen er mangel på tid. Solveig opplever som de andre lærerne at tiden ikke strekker til, samtidig som de tidligere har prøvd å arbeide tverrfaglig sammen med andre lærere, men har følt at dette ikke har fungert like bra som når de selv står for det tverrfaglige. Hvis en skal lage et godt tverrfaglig opplegg med andre faglærere så må de alle ha tid til å sette seg ned og planlegge godt sammen slik at alle forstår hva de skal gjøre. Har de ikke den tiden tilgjengelig så kan det fort hende at det som blir planlagt ikke er godt nok planlagt eller at noe av lærerne ikke helt ser fordelene med å arbeide tverrfaglig med andre lærere. I Saras tilfelle kan det være at hennes erfaring blir et hinder for henne når hun samarbeide med andre, for som hun sier så vet hun selv hva som fungerer og ikke.

Solveig og Sicilia opplever også at fokuset på tverrfaglig er størst i starten av skoleåret når man legger halvårsplaner og på slutten av skoleåret når man ser på hva en har gjort bra og mindre bra. Det viser til at i skolene disse lærerne arbeider er det en kultur for evaluering og samarbeid, men at mangle på tid stopper de fra å samarbeide med andre lærere. Så hvorfor har ikke lærere tid til å jobbe og samarbeide med andre lærere rundt de tverrfaglige temaene? Sicilia og Solveig snakker om at det tverrfaglige blir sett på som viktig, men det er viktigere saker som elevsaker som må prioriteres. For som Sicilia sier så er det mangel på tid, ikke bare til det tverrfaglige, men også andre ting i skolen så hun skjønner ikke hvordan de skal klare å arbeide tverrfaglig sammen utenom at dette skal gå utover andre deler som er viktigere.

Solveig nevner også at de prøver så godt de kan å få tverrfaglige planer til å fungere så godt som mulig og at dette er noe de kanskje har lyktes bedre med i år enn tidligere. Det kan tyde på at lærerkollegiale ved skolen har fått mer erfaring med å arbeide tverrfaglig og vet hva som fungerer og ikke tre år etter at LK20 ble innført. Har dette med at de har lyktes bedre i år mer med at de samarbeider mindre?

Det tverrfaglige arbeidet er ikke noe nytt som de nå har startet og arbeidet med, men fokuset på tverrfaglig arbeid har økt med innføringen av LK20. Dette økte fokuset har ført til at lærerne ikke føler at tiden strekker til slik at de kan planlegge med andre lærere. Den naturlige konsekvensen av dette er at lærere som Solveig og Sara som har lang ansiennitet i skolen planlegger undervisningen basert på egen erfaring og fokuserer mer på tverrfaglig samarbeid innad i fagene de selv underviser i. De sier selv at de opplever dette som en god løsning i mangel på tid, samtidig vil jo dette føre til at det tverrfaglige samarbeidet mellom fag de har og andre lærere har, ikke kommer frem i undervisningen. Bli da noe av poenget med det tverrfaglige da borte? Er det noen enkle løsninger på dette problemet? Å gi lærere mer tid til å jobbe tverrfaglig høres jo ut som en god løsning, men som Sicilia har nevnt så må jo lærerne da ta tiden fra noe annet.

Demokrati-og medborgerskap som tverrfaglig tema.

Demokrati og medborgerskap er nå et tverrfaglig tema. Man har dermed gått fra at demokrati og medborgerskap har blitt undervist mest om i samfunnsfag og KRLE til at nesten alle fagene på skolen skal være med på demokrati og medborgerskaps opplæringen av elevene. Hvordan har lærerne på ungdomsskolen opplevd dette skiftet? Har dette skiftet styrket demokrati og medborgerskaps opplæringen? For å finne svar på dette ble lærerne stilt spørsmålene «med LK20 er demokrati og medborgerskap blitt tverrfaglige temaer, hvordan har du opplevd dette i praksis?» og «er det viktig at demokrati og medborgerskap er inne i de fleste fagene?»

I: Åså, nå da med LK20 så er demokrati og medborgerskap et tverrfagligtema i de aller fleste fagene på ungdomsskolen. Hvordan har du opplevd det her i praksis?

Solveig:.. nei hva skal jeg si, vet ikke om jeg har opplevd det noe mye annerledes enn det har vært. Hehe. Det er jo bare at man har det i bakhodet når man sitter med grovplanleggingen og litt langtidsplanlegging. Å når vi har temakart som sagt, så vi bør planlegge i langt perspektiv og så har vi jo det som tidligere var halvårsplan som vi legger opp annerledes nå, å så er det temakartet, å så planlegg vi i kortere perspektiv, mellomplanperspektiv. Der vi lage en temaplan med forskjellig, der vi legger inn målene selvfølgelig å ting som vi skal kunne å hvordan vi skal gjøre det å hvordan vi skal vurdere det, å det står på denne temaplanen. Å så har vi en plan for hver time. Så den grunnpilaren lages på temakartet å den der halvlange perspektivet, den temaplanen vi har. Da har vi jo målene foran oss og det er dem som styre oss å hvordan vi skal legg opp det her.

Solveig: jeg synes ikke det er vanskelig nei. Det er verre å gjennomfør det godt nok i det daglige. Det er greit å ha gode planer, men det er ikke bestandig du klare å gjennomfør det.

Solveig har ikke opplevd noen stor forskjell i praksis med at demokrati og medborgerskap har kommet som et tverrfaglig tema i de aller fleste fagene på ungdomsskolen. Det hun ser på som en liten endring er at det ligger mer i bakhodet når de setter i gang med grovplanleggingen og litt langtidsplanlegging, hun sier at de legger opp det som de nå kaller for temakartet, som erstattet halvårsplanene. Ved å bruke temakartet har de ifølge Solveig målene foran seg og det er disse målene som styre dem å hvordan de skal legge opp dette. Så Solveig synes ikke det er vanskelig, men hun sier at

det er greit å ha gode planer, men at det ikke er bestandig man klarer å gjennomføre det.

I: ja, så.. er det noen fag som du syns kanskje er vanskeligere å få demokrati inn i?

Solveig: jeg har jo ikke så forferdelig mange fag akkurat nå da.., nei egentlig så tenker å at det jo, så for eksempel har jeg hatt faget friluftsliv og det er nå absolutt et fag man kan få inn det i. Det å ta vare på hverandre ut i naturen å det å ta vare på naturen ikke minst. såne ting, det er jo ikke så vanskelig, bare at du må tenke litt annerledes da. Du kan ikke bare tenke samfunnsfag for å si det sånn. Men klart matematikk, mulig at det er vanskeligere å få det inn der.

Solveig sier at hun at det ikke er noen av fagene hun selv har som hun synes det er vanskelig å få inn temaet demokrati inn i. Hun kommer med eksempel fra friluftsliv som hun har ansvar for der man skal ta vare på hverandre og naturen. Det er ikke vanskelig sier Solveig, det er bare at en må tenke annerledes, man kan ikke tenke på samme måte som en gjør i samfunnsfag. Hun nevner likevel det med at det kan kanskje være vanskelig å få inn demokrati i matematikken. Hvorfor hun eksplisitt nevner matematikk kan nok kobles opp mot at hun ikke har noen utdanning i faget. Kanskje hun heller ikke har undervist i faget og dermed ikke har kunnskap om mulighetene i faget enn en lærer som har utdannet seg til å bli mattelærer.

I: Supert, skal vi se. Ja, de begrepa har blitt tverrfaglige temaer. Har du opplevd at det har blitt et større fokus på de i andre fag å? Eller syns du at det fortsatt er mer i samfunnsfaget?

Sara: .. Matematikken er det jo viktig da. Vi prøvd oss litt på personlig økonomi, for det er jo både et samfunnsproblem og et problem for hver enkelt. Å så vite hva det er, liksom det å ja spare til egen bolig, snakka om boligprisene å at du må betale skatt og det er jo en ting at du regne ut hvor mye skatt det er, men hva betyr det, hva får du for den skatten, det er enklere, kanskje vanskeligere i naturfag ja, KRLE kan man dra det inn med etikken rundt det. ja, så er det bestandig sånn at kunnskap gir makt skulle jeg si. Men det er noe med det, lettere å delta som en god medborger hvis du sitter med litt kunnskap å da har du mer mulighet å forstå ting da. Det tenke jeg er viktig å få med inn i det her da.

Ved spørsmål om disse tverrfaglige temaene har fått større plass i andre fag enn tidligere eller om det er fortsatt i samfunnsfaget at disse temaene hører hjemme. Sara nevner det med temaet personlig økonomi som et tema som passer godt i både matematikk og samfunnsfag. Her kobler Sara inn personlig økonomi med ansvaret en har som medborger med å betale skatt ved kjøp av bolig. Her er det viktig at eleven vet hva skatten går til. Sara mener det kanskje er vanskeligere å få det inn i naturfag, men at i KRLE så kan man dra inn etikken rundt. Sara påpeker at uttrykket kunnskap gir makt har noe for seg. For det blir lettere å delta som en god medborger hvis man sitt med litt kunnskap for da har man en større mulighet for å forstå ting. Dette mener Sara er viktig å få inn i samtalen om det å være en medborger. Dette samsvarer med det som Stray og Sætre (2019) fant i sin undersøkelse om hvilken type medborger som produseres i den norske skolen. Her fant Stray og Sætra at lærere har størst fokus på å utvikle elever ferdigheter i det å være kritiske, men som noen av lærerne som blir intervjuet sier så må elevene ha kunnskap før de kan være kritiske.

Sicilia har opplevd dette på en litt annen måte:

I: Som sagt så har demokrati og medborgerskap blitt tverrfaglige tema, hvordan har du opplevd det her i dine fag? Har du tenkt nå mye på det?

Sicilia: Det er jo i de prosjektarbeida som vi faktisk jobber tverrfaglig, at det skinner frem der, gjerne i samarbeid med samfunnsfag og norsk, de fagene, men ser jo at elevene synes jo det er gøyere når de har fått påvirka litt selv, og når de får tema som faktisk er med på, de ser meningen i det da, ja det her kan jeg faktisk få bruk for når jeg bli stor, å da blir det artigere med en gang.

Sicilia har opplevd for det meste de tverrfaglige temaene demokrati og medborgerskap i prosjektarbeida hvor de arbeider tverrfaglig, gjerne i samarbeid mellom samfunnsfag og norsk. Hun opplever at elevene synes temaene er gøyere for elevene hvis de kan få være med å påvirke litt selv. Hvis de også får temaer de er interesserte i og kan se at de har bruk for det når de blir eldre blir de mer engasjerte. Sicilia synes ikke at det er vanskelig å få inn demokrati og medborgerskap i sine fag, men mener det er et veldig stort tema. Hun sier at hun ikke vet enda hva som er å få inn dette temaet inn på en god måte. Hun føler at dette er et tema som de kunne ha arbeidet mer med, men samtidig føler hun at det kan bli overflødig til tider.

I: Ja, synes du det er vanskelig, vet ikke om du har gjort det eller ikke, men få det inn i for eksempel matematikk. Syns du det ha vært lett å få inn eller mer utfordrende i matematikk enn KRLE som kanskje er litt enklere å få inn demokratiet i.

Sara:.. nei jeg tenke at i matematikk så er det ganske greit, men det er jo litt, litt med temaene da, noen temaer er vanskeligere enn andre, men hvis du tenker matte som en helhet så er det greit å få inn det. Men selvfølgelig når man holder på med ligninger så kan man bli litt låst på ligninger og man tenker ikke så mye hvordan du kan dra inn tverrfaglige temaer som medborgerskap.

Sara mener også at demokrati er et tema som fint går an å få inn i matematikken så lenge man ser på matematikken som en helhet, for som Sara sier så er det noe temaer i matten som hun synes det hadde vært vanskeligere å dra inn demokrati eller medborgerskap. Det eksemplet Sara kommer med er temaet ligninger. Her sier Sara at det ikke er naturlig å tenke på å dra inn andre temaer som medborgerskap i undervisningen. Tenker ikke lærere over mulighetene de har?

Planlegging av undervisning i demokrati-og medborgerskap:

Hvordan legger lærere opp til undervisning i demokrati og medborgerskap, er ett av spørsmålene som jeg hadde lyst til å få et godt svar til i planleggingsfasen av disse intervjuene. For med at det har blitt et tverrfaglig tema så skal demokrati og medborgerskap inn i fag der det tidligere har vært mer opp til hver enkelt lærer å velge om de skulle det eller ikke. Det vil bety at lærere må tenke annerledes når de planlegger undervisningen, samtidig som at dette kan føre til at det vil ta en større del av planleggingstiden de har. Kan dette påvirke i hvor stor grad lærere legger opp til at demokrati og medborgerskap skal bli en del av deres undervisning?

I: Supert, hvis du tenke på ei vanlig undervisning med temaene demokrati og medborgerskap, hvordan legger du den for å få det frem til elevene?

Solveig: Nei hva skal jeg si da? Tenker du sånn detaljert på hvordan å legge opp det for å undervis om demokrati og medborgerskap?

Ja, litt som Grovt sett ja

Solveig: vet ikke om jeg legger opp spesifikt til det utenom i noen periode som rundt valg og akkurat da vi hadde demokrativerkstedet. I det daglige blir det mer underliggende. Å det som vi har holdt på med nå som jeg har nevnt flere ganger nå da, det med velferdsstaten. Det er jo så grunnleggende, den ligger jo på bunn her egentlig. Vet ikke om jeg kan si at vi har akkurat fokus på det men det er jo der.

I: Så det blir litt sånn underliggende sånn sett ja.

Solveig: Det er både underliggende og overliggende for å si det sånn.

Solveig legger ikke direkte opp noen av timene hennes i noen fag direkte til demokrati og medborgerskap utenom i perioder rundt valg og rundt demokrativerkstedet fra Utøya. For henne blir demokrati og medborgerskap noe underliggende som kommer frem i alle temaer, men at det ikke blir satt fokus på. Nevner igjen eksemplet om velferdsstaten i Norge.

I: Har det å undervise i demokrati og medborgerskap, du sier jo at du har norsk og at du har gjort det før å, tar det større tid av planleggingstiden din å legg opp til demokrati og medborgerskap?

Solveig: Nei, vet ikke om det tar større del av planlegginga, men det er jo mer det å at du skal finne praktiske ting og gjennomfør praktiske ting om det som tar mer tid.

Solveig opplever ikke at det å legge opp til undervisnings som inneholder demokrati og medborgerskap som mer tidskrevende, hun setter heller byrden på at man skal gjennomføre praktiske ting og at det er dette som tar tid å planlegge.

Sara fikk spørsmål om hvordan hun kunne ha dratt inn demokrati og medborgerskap i matteundervisningen sin og kom med dette eksemplet

Sara: Det kan være når en jobber med funksjoner som fortelle noe om stemmerett eller antallet som deltar på noe eller noe sånn da. Vi så på statistikk da fødselstallet steg når velferden økt i velferdsstaten på en måte. Få i gang noen diskusjoner å se på det da. Det kan en jo bruk litt tid på for eksempel.

Sara drar inn et eksempel på å dra demokrati og medborgerskap i matematikken under funksjoner hvor elevene kan se på funksjoner som sier noe om stemmerett eller antallet som deltar på noe. Hun drar også inn et eksempel som skjedde nylig da de så på fødselstallene som steg samtidig som velferden i velferdsstaten steg. Ved å bruke slike grep kan man skape en diskusjon i klassen og da har man dratt i både demokrati og medborgerskap inn i timen. Sara synes ikke det tar lengre tid å planlegge for eksempel. en mattetime selv om den skal inneholde elementer fra demokrati og medborgerskap. Bruker hennes erfaring som lærer og kunnskap i samfunnsfag som gjør dette. Samme som Solveig som også ikke bruker lengre tid. Begge har lang ansiennitet som lærere og begge har studiepoeng i samfunnsfag, som ser ut til å skape en trygghet hos dem og at de vet hva de skal gjøre og ikke uten å planlegge mye på forhånd. Solveig sin sier at hun kun legger spesifikt opp til undervisning demokrati og medborgerskap rundt valg i Norge

er en veldig liberal holdning til demokratiet, altså at innbyggerne kun skal fokusere på demokratiet i valgperioder (Solhaug, 2021, s. 34-35).

Sicilia svar annerledes enn de to andre når hun får spørsmålet om det tar lengre tid å planlegge undervisning hvor man skal ha med demokrati og medborgerskap.

I: ehh.. synes du det tar lengere tid å planlegge en undervisningsøkt der du skal ha med demokrati og medborgerskap enn hva du villa ha gjort ellers?

Sicilia: mmh, ja for du må jo ha med litt flere aspekter med det enn rene faglige, må ha med litt mer samfunnsaspekter i en time, kommer jo naturlig i mange situasjoner, men man kan jo ta andre kvadratsetning da, hvordan skal jeg ta inn demokrati og medborgerskap inn i det, for hvis æ spør de om de har lyst til å lære om det så sier de nei, hvis vi drar det så enkelt da. Så det er vanskelig .. i mange tilfeller, men det er altså mulig å få med små drypp hver, ja, i masse da.

For Sicilia sin del tar det lengre tid å planlegge undervisning hvis hun skal ha med demokrati og medborgerskap. For hennes del så kommer det noen ganger naturlig inn i planleggingen av timene, men i matte der elevene skal lære om for eksempel andre kvadratsetning er det ikke naturlig. Hun drar frem da at man kan ta i bruk elevdemokratiet ved å spørre dem om de vil lære om dette, da vil hennes elever si nei. Hun sier videre at det er vanskelig i mange tilfeller, men samtidig så sier hun at det går an å få inn små drypp av det i det aller meste. Dette er noe som Sicilia tar frem feler gagner i intervjuet, det med at det er flott at elever skal ha medvirkning og at hun er positivt til det, men at hun også er tydelig på at det må gå en grense for hvor mye medvirkning elevene bør få i sin skolehverdag. For som hun sier så hadde det vært vanskelig å fått gjennomført en matematikk time rundt andre kvadratsetning hvis elevene skulle ha fått vært med å beste hva som skulle blitt undervist om i timen.

Igjen ser man at Sicilia har helt andre erfaringer enn Solveig og Sara. Her ser man nok en kombinasjon av erfaring og utdanning, hvor Solveig og Sara begge har utdanning i å undervise i samfunnsfag kombinert med mange år i læreryrket som gjør det lettere for dem å få inn demokrati og medborgerskap i sin undervisning uten at det betyr at planleggingstiden øker. Men man kan samtidig se på dette i et mer negativt lys hvor man har to lærere som støtter seg mer på erfaring og kanskje ikke fornyer sin undervisning i like stor grad som det hensikten med LK20 er. For som Sara tidligere har sagt så blir det ikke noe revolusjonerende nytt fordi hun vet hva som fungerer og ikke.

Aktiv deltakelse i demokrati-og medborgerskapsundervisning:

For å få frem hva lærerne vektlegger når de legger opp til undervisning i demokrati og medborgerskap ble det stilt følgende spørsmål: På hvilken måte får du inn demokrati og medborgerskap slik at elevene blir aktive deltakere og spørsmålet hva mener du er viktig at elevene lærer om demokrati og medborgerskap?

Solveig: Tenke du aktive deltakere i undervisningen eller i samfunnet?

I: Vi kan si.. eh det går litt på begge deler, som at de skal blir aktive borgere.

Solveig: ja, jeg tenker at det demokrativerkstedet som de hadde på Utøya og det etterarbeidet de hadde der, det var jo, de de tror jeg nok bevisstgjorde en del,

samtidig er det her forferdelig kjedelig å grusomt å tenke altså det altså, politikk er jo grusomt for dem. Å det å skal kunne delta i det politiske liv, være med å bestemme. Vi snakker mye om det, men i en periode så er det her ganske fjernt for dem da. Den egendeltakelsen. Jeg tror nok at den kommer å jeg tror nok at noen på vårt trinn kan bli aktiv i for eksempel politikk da. Det tror jeg. Å være med å delta ikke kun i politikken, men, i samfunnet og å være samfunnsengasjert å delta på det som gange felleskapet og ikke bare seg selv. For det er egentlig Det gjennomsyres litt da at det meste skal gang deg selv.

Hva er det Solveig gjør for å få inn demokrati og medborgerskap som gjør til at hennes elever blir aktive deltaker i timene og aktive deltakere? Her viser Solveig tilbake til demokrativerkstedet tre elever i hennes klasse hadde på Utøya. Her legger hun til at dette opplegge tror hun bevisstgjorde en del hos elevene rundt temaet.

Elevene til Solveig synes ikke tematikken i demokrati og medborgerskapsundervisningen er interessant for dem og da spesielt politikk. Som Solveig sier «Politikk er jo grusomt for dem.» Hun sier at selv om elevene synes politikk er kjedelig snakker de fortsatt mye om det og hvordan en kan delta i det politiske liv, det å være med å bestemme. Samtidig påpeker Solveig at dette her er ganske fjernt for dem i en periode. Samtidig tror hun at denne egendeltakelsen kommer når de blir litt eldre og at noen på hennes trinn vil gå inn som aktive deltakere i politikken.

Solveig understreker at det ikke bare gjelder å være aktiv i det politiske livet, men å være en aktiv deltaker i samfunnet og å være samfunnsengasjert. Det å delta på det som er positivt for felleskapet og ikke bare seg selv. Solveig mener at dagens samfunn gjennomsyres litt med det at det meste skal være positivt for en selv. Det man kan stille spørsmål til her er sammenhengen Solveig ser mellom det å delta aktiv og at det skal bety det samme som å delta i det politiske livet. Hun nevner at man bør være aktive i ting som hjelper felleskapet, men kommer ikke med eksempler som dette. Dette kan da være det å hjelpe til på dugnader i lokalsamfunnet som Solveig nevner senere i intervjuet, ta på seg verv i organisasjoner som røde kors og lignende. For Solveig ser det ut til at det viktigste for henne er at elevene hennes skal lære om hvordan de kan delta i samfunnslivet, som i politikk eller noe som ikke bare skal være positivt for en selv. Hun erkjenner at det å se på politikk i undervisningen ikke har vært en kjempegod opplevelse for elevene, men at hun likevel planlegger undervisning rundt politikk i perioder.

I: ja, fint. hva mener du er viktig at eleven lærer om demokrati og medborgerskap, du snakka jo litt om det å være en god borger og å delta.

Sara: ja, altså du kan nå bruke et eksempel akkurat nå arbeider vi med velferdsstaten, hva er en velferdsstat, at du blir en borger som eeh, som deltar å på en måte.. yte noe i samfunnet, altså at du er litt bevist på hvilke goder, hvor heldig du er på en måte med de godene du har. Samtidig som det kreves noe, at du har et ansvar når du har en rettighet, at det ikke er noe som du tar som en selvfølge, det er faktisk noe en må fortsatt å jobb med. Og de rettighetene vi har i dag, hvorfor har vi fått dem, jo fordi at de som levde før oss har gjort en jobb da.

Her kan man lese at Sara bruker velferdsstaten som et eksempel på hva som er viktig at elevene lærer om demokrati og medborgerskap. For i en velferdsstat som i Norge har man en del goder som kommer med sine plikter. Man er en borger som har sine plikter og gjennomfører disse pliktene for å ha tilgang til goder som det å få betalt selv om en er syk og ikke kan på jobb. Disse godene var ikke der naturlig i samfunnet, men ble skapet

av de som bygget opp landet. Da må man lære om Norges historie. Dette er noe Sara synes er kjempeviktig at elevene hennes lærer om. Her ser man også igjen det med plikt hos Sara som ligner på det hun snakket om medborgerskap at en har en plikt til å delta i samfunnet. For Sara sin del er det viktig at elevene lærer om historien til den norske velferdsstaten som blir grunnlaget for å diskutere videre rundt

I: ehh hvilken måte tror du at man kan gjør i timer rundt demokrati og medborgerskap for at elevene skal synes det er mer gøy, at de blir mer aktive i timen? At de blir aktive deltakere i timen?

Sicilia: det er jo å knytt det opp til tema de synes er interessant, da må man jo, alt det her er jo, er et krav for lærere nå da, men jeg er jo faktisk litt mer med i det de er med i, altså last ned tiktok å se hva som skjer der, for da skjønne du hva som skjer der å hva de er opptatt av, han der Tate fyren, han har vi snakka masse om. Han er jo et fint eksempel på hvordan er det demokrat og medborgerskap hvordan hans ser på det.

Sicilia: det handle rett og slett at vi må kun tilrettelegg for tema som kanskje ikke har vært sånn tradisjonell i skolen, men som er veldig viktig for de nå da å heller dra linja til det som ... er i bøkene da. Sånn at du fange noen med noe som er viktig for dem.

Sicilia mener lærer bør se på de arenaene elevene er aktive på for å skape undervisning som fanger deres oppmerksomhet. Last ned TikTok for å se hva som engasjerer elevene, ta opp saker derifra som Andrew Tate og diskuter hvilket medborgersyn slike personer har. Hva sier dette om demokratiet og medborgerskap i samfunnet? Ved å først velge ut temaer fra sosiale medier for å så dra linjer fra dette temaet til temaer som man finner i lærebøkene eller andre læringsressurser. Viktig at en starter med et tema som engasjerer de fleste. Sicilia er en yngre lærer og tar mer i bruk sosiale medier som TikTok for å se hva det er elevene hennes opplever som viktig i sin hverdag. Hun nevner Andre Tate som er en tidligere UFC-utøver som ble kjent for sine tips om hvordan man kan være en mer maskulin mann i dagens samfunn. Tate sine holdninger er problematisk hvis det blir tolket som den rette måten for et samfunn å være. Slike holdninger som Tate prøver å spre er viktig at skolen tar opp og viser til elevene hva slike holdninger kan føre til.

Her høres det også ut som om Sicilia bruker egne erfaringer hun har fra skolen hvor hun peker på at undervisningen i skolen er for tradisjonell bygd opp for at det skal fange elevenes oppmerksomhet og gjøre det til at de har lyst til å lære om demokrati og medborgerskap. Hun følger jo den overordnede delen av læreplanen hvor det står at man skal fremheve holdningen og meningene som det norske samfunnet er bygget på (Kunnskapsdepartementet, 2017). I intervjuet med Sicilia får man følelsen av at hun er oppriktig redd for at denne generasjonen ungdommer kommer til å dele flere av verdiene som Andrew Tate fremmer, Sicilia sier i andre deler av intervjuet at hun er litt redd for hvor lett elevene tror på det de selv leser og ser på sosiale medier. Det er derfor hun mener det er viktig at dagens demokrati og medborgerskaps undervisning bør på mange måter være en motpol til disse verdiene, med blant annet at elevene skal være mer kritiske til det de finner på internettet.

Fokuset til alle tre er at elevene skal få en undervisning om demokrati og medborgerskap som skal føre til at de blir aktive deltakere i samfunnet, men også i timen. For Sara sin del kobler hun undervisning om demokrati og medborgerskap opp mot historien om den norske velferdsstaten, Solveig ser og hvordan elevene kan bli aktive borgere i samfunnet

generelt, men også i politikken selv om elevene ikke akkurat er begeistret for temaet. For Sicilia er det slik at skolen bør tenke nytt rundt undervisningen. For hennes del er det slik at skolen ikke henger med på hva er det elevene synes er interessant og tar opp sosiale medier, hvem er det som bruker det og hvorfor de bruker det er noe hun mener eleven skal lære om. Det blir som om Solveig og Sicilia er motpoler, der Solveig ser på tradisjonelle temaer som politikk og valg og Sicilia som vil at skolen skal fokusere mer på elevenes interesser.

Utfordringer i undervisning knyttet til demokrati og medborgerskap:

Det å undervise om demokrati og medborgerskap i skolen er en viktig del av det å ta vare på demokratiet vi har. Det er mange vurderinger man må ta som lærer for at undervisningen skal bli så god som mulig, samtidig kan det være utfordrende å undervise om disse temaene. Hva om man tar opp konspirasjonsteorier eller har en time hvor en snakker om hvordan kjente personer på sosiale medier ytrer seg om noe som står i kontrast til hva det norske samfunnet står for, og så har man plutselig noen elever som tror og har de samme meningene. Er dette noe som lærere ser på som utfordrende? Hva med det at man ikke skal påvirke elever holdninger eller unngå å ytre sine egne meninger når det kommer til politikk? For å finne svar på dette ble det stilt spørsmål som «synes du det er noen spesielle utfordringer knyttet til det å undervise om demokrati og medborgerskap?».

I: Syns du det er noen spesielle utfordringer knyttet til det å undervise om demokrati og medborgerskap?

Solveig: Nei, har aldri tenkt det har vært noe vanskelig nei. Å jeg tenker det å undervise, altså undervise om demokratiet og valgordningen gjør vi rundt valg og sånne ting, men det er så underliggende det her hele tida. Det er jo noe og som jeg sier når vi jobbe med velferdsstaten så er det her er jo plattformen. Altså for at vi skal ha det som vi har det. Å det tenker jeg å synliggjøre, jeg syns ikke det er noe vanskelig det nei.

Solveig ser ikke på det som noe vanskelig å undervise om demokrati og medborgerskap. Hun nevner det at de fokuserer ofte på valgordningene når det er valg. Det at hun kun velger å fokusere på valg under valgperioder i Norge som man får inntrykk av Solveig i dette intervjuet er spesielt. For det er mange typer valgordninger og ser man i læreplanen om demokrati og medborgerskap i overordnet del står det ikke at elevene skal lære eksplisitt om den norske modellen. Et av læreplanens kompetansemål i samfunnsfag lyder slik «Reflektere over hvilke aktører som har makt i samfunnet i dag, og hvordan de begrunner standpunktene sine» (Kunnskapsdepartementet, 2019). Her vil det å kun fokusere på det norske samfunnet og våre valg være et minimum for at elevene skal få en kompetanse i å se hvem som har makt og hvordan de har denne makten. For det norske samfunnet er sterkt påvirket av mellomstatlige organisasjoner som den Europeiske Unionen via det Europeiske økonomiske samarbeidsområdet (EØS). Dermed for å få den kompetansen målet krever trenger elevene å lære hvordan valgsystemene i Europa fungerer, som for eksempel hvordan det fungerer i Frankrike eller USA som er Norges viktigste forsvarssamarbeid partner. Man kan også ta for seg vårt naboland Russland, som er i en pågående krig, for å se på et land som er blitt mer autoritær og hvilke medborgere et slik samfunn vil ha.

Solveig har nevnt tidligere i intervjuet at det er læreplanen som skal styre lærerne, men her ser det ut til at Solveig ikke følger den norske læreplanen og har for stort fokus på demokrati og medborgerskap i Norge og dermed et for lite fokus på resten av verden som har et helt annet forhold til demokrati og medborgerskap. Dette er viktige punkter i en stadig mer globalisert verden. Solveig har et norsksentrert syn på demokrati og medborgerskap undervisningen hun har for sine elever. Dette kan man også se på det store fokuset på velferdsstaten, som blir nevnt som et eksempel ofte av Solveig gjennom intervjuet.

Dette norske fokuset er ikke noe Solveig er alene om, hennes tanker rundt demokrati og medborgerskap og å knytte dette opp til den norske velferdsstatens historie er noe som også Sara holder på med i sin undervisning. Begge er opptatt at en som en borger i det norske samfunnet har mange goder og rettigheter som stammer fra starten av den norske velferdsstaten. Begge er også nøye med å si til elevene hvilken plikter de har ovenfor samfunnet for at de skal kunne bli gode medborgere. Det å ikke utnytte de godene en har for å sikre at disse godene fortsatt eksisterer i fremtiden er et av eksemplene som Sara tidligere har nevnt.

Solveig sier også at undervisning i demokrati og medborgerskap er underliggende hele tiden, altså noe som er en del av hele skolen, Det å forberede elever til å ta del i samfunnet, er skolens samfunnsmandat.

I: Du nevnte nå det å dra på Utøya, det er jo en måte å du kan få elevene mer aktivt inn i læring om demokrati og medborgerskap da. Legger du noe mye i det, tenke legg opp undervisning i demokrat og medborgerskap skal, kan slike saker som kan være utfordrende.

Sara: Vi prøve jo da. Vi har jo snakk om for eksempel VM i fotball. Det er jo mange som er opptatt av, hvordan er forholdene i Qatar, hvordan er menneskerettighetene der å hva er det som har skjedd. I Iran med dem hijab demonstrasjonen. Ehm ja Ukraina selvfølgelig, det er noe som opptar dem å plutselig har du en ukrainsk elev i klasserommet, det hadde vi i fjor. Å da blir det litt nærmere da å da blir det litt mer interessant å jobb med.

Sara sier at hun bruker å velge ut saker som er interessante for elevene slik at de skal bli mer aktive i timene, som Qatar-vm med menneskerettigheter, Iran med Hijab opprøret og Krigen i Ukraina. Krigen i Ukraina kom nærmere både på henne og elevene hennes da de fikk en ukrainsk elev i klassen i fjor. Her kan man lese at Sara er mer veiledig til å ikke kun fokusere på hva som skjedde i Norge i fortiden, men også det som har vært dagsaktuelt de siste årene, som fotball VM og Ukrainakrigen. Sara har likevel, når man ser intervjuet i sin helhet, et større fokus på det som skjedde under byggingen av velferdsstaten i Norge.

Videre fikk Sara spørsmål om man burde ha demokrati og medborgerskaps undervisning i «alle» fagene i skolen?

I: eeh, ja syns du det er viktig at man lærer om demokrati og medborgerskap i alle fagene eller er det noen fag som du føler heller skulle ha hatt større del av kaka av det

Sara: det kan hende at det blir kunstig i enkelte fag da, altså så er det nå at en ikke kan hold på å putt inn det i alle plasser, men det en eller annen plass får man det inn i alle fag tenker jeg. Kanskje kroppsøving, men jeg vet ikke, kanskje noe

med folkehelse og livsmestring, kommer inn mer der da. Eeh ja, kunst og håndverk og slike fag som musikk, blir kanskje litt kunstig i de praktiske fagene, kanskje skiller seg ut der da.

Hun mente at det var en fare for at det kunne bli kunstig, dermed ble det stilt oppfølgings spørsmål om hva hun mente med at det kunne bli kunstig.

I: At det blir mer kunstig å ha det inn i fag der det ikke alltid passe helt mye inn da enn for eksempel samfunnsfag?

Sara: Faren er at du blir mer fokusert på at du får det med enn at eleven skal lære noen ting noe nytt.

Sara mener at det å dra inn demokrati og medborgerskap i visse fag kan føre til at det blir kunstig. At dette er ikke temaer som en kan holde på å putte inni i alle plasser, men en eller annen plass får man det inn i alle fag. Litt usikker på hvordan man skal få det inn i kroppsøving, kanskje inni folkehelse og livsmestring. Sara tror at det kanskje blir spesielt kunstig i de praktiske fagene kunst og håndverk og Musikk. Med at det blir kunstig mener Sara det at en fokusere mer på å få det inn i faget enn at en fokusere på at elevene skal lære noen nytt. Dette blir sett på som utfordrende, legge til rette for undervisning i alle fag kan føre til at det ikke blir sett på som reelt men mer kunstig, at man har det med for at man skal ha det med. Det er dette som Sara ser på som utfordringen med undervisning i demokrati og medborgerskap i de fleste fagene, noe som ble en problemstilling lærere står ovenfor etter LK20 ble innført. Ved å gjøre demokrati og medborgerskap til ett tverrfaglig tema er det slik at elevene skal ha undervisning om det i de aller fleste fagene. Det kan dermed hende at det blir som Sara sier noe kunstig som lærerne har med mest for å krysse av på planen at de har tatt med demokrati og medborgerskap i sitt fag uten å tenke på hva det er elevene skal få ut av dette.

Sicilia har egne erfaringer som hun synes er utfordrende, spesielt det man at elever skal utvikle sine egne personlige meninger, selv om de ikke alltid er forenlige med det det norske samfunnet er bygget på.

I: ja, tru du, er det noen spesielle utfordringer i det og undervis i demokrati og medborgerskap? Du snakka litt om Andrew Tate, hva om du plutselig har noen en elev som tru på det han sier for eksempel?

Sicilia: ja, syns jo det er jo ei utfordring for du skal jo ikke, du skal jo ikke helst røre så mye i personlige, altså hvis de mener det så må de kunne mene det tenker jeg, men da må de å kunne argumenter for hvorfor å kunne stå for det, for de fleste tror jo ikke, mener ikke det innerste inn at han er en kjempe fyr, men han er jo litt tøff da vet du. Men det må gå an å bli utfordret på meningene sine uten at vi skal gå å si nei det her får du ikke lov til å syns noe om for det er ikke det jeg syns noe om. Skal være en åpning for å tro nå annet enn det som er helt vanlig.

Sicilia synes det er utfordrende at man skal unngå å røre så mye i elevenes personlige meninger. Elevene må få lov til å mene det de mener, men da må de kunne argumentere for sine meninger og å stå for det. for som Sicilia nevner er det mange som sier at de tror på det Andrew Tate sier, men at de ikke er så store tilhenger som det ser ut som. Det må gå an å utfordre elevene på deres holdninger og hva de mener er riktig uten at en

som lærer skal si nei, det her kan du ikke tro på. For det skal være åpent for å tro på noe annet enn det som er vanlig.

Sicilia er inne på en viktig problemstilling som er i læreryrket, hvordan skal man lære bort om demokrati og medborgerskap uten at en skal påvirke elevene personlige meninger.

Det er dette som skiller Sara og Solveig fra Sicilia. For hvor Sara og Solveig ofte henter sine eksempler på hva elevene bør lære om demokrati og medborgerskap i fortiden ser Sicilia på undervisningen som skal ha et større fokus på hvordan samfunnet er nå og i fremtiden. For Sara og Solveig drar linjer til velferdsstaten og de kloke valgene de med makten da gjorde, ser Sicilia at elevene hennes ikke har noe interesse av å lære om noe som skjedde for så lenge siden. Hun vil dermed heller legge opp undervisningen rundt hvordan samfunnet er i dag og hvilke syn som elevene blir eksponert for på sosiale medier. Hun ser for eksempel på Andrew Tate som har sin visjon på hvordan samfunnet skal være som strider mot mye av det som det norske samfunnet er bygd på. Deriblant det med hvordan kvinner skal oppføre seg i samfunnet og hvordan menn skal være mer dominerende, Her blir det skapt et dilemma som en som lærer må passe seg for og tenke seg godt om. For som en lærer skal man prøve å ikke påvirke elever personlige meninger. I den overordnede delen av læreplanen står det i demokrati og medvirkning at «Skolen skal fremme demokratiske verdier og holdninger som motvekt mot fordommer og diskriminering.» (kunnskapsdepartementet, 2017). Her sier læreplanen at Sicilia skal fremme verdier som det norske samfunnet er bygget på og man kan tolke dette som at skolen skal brukes som en arena for å fjerne dårlige/ mindre gode tanker om hvordan et samfunn skal være bygd opp.

5. Drøfting: Hovedfunn og spørsmål til videre forskning

De tre lærerne jeg har intervjuet har et varierende demokrati og medborgerskapssyn. Sicilia som er den eneste læreren uten utdanning i samfunnsfag, og som forskningen til Weinberg og Flinders (2018) viser til at hun som en lærer ikke har utdanning i samfunnsfag, ikke vil ha de samme ferdighetene til å undervise om demokrati og medborgerskap. Det kan føre til at hun ikke skiller mellom sitt eget medborgersyn og et faglig fundert medborgersyn som skal læres bort i undervisningen (Weinberg & Flinders, 2018). Det kan føre til at hun repeterer det medborgeridealet hun selv opplevde i sin skolegang. Sicilia er den av de tre som har det mest negative synet på demokrati- og medborgerskapsundervisningen, spesielt med hvor stor plass denne undervisningen skal ha i den norske skolen. Hun er også den læreren som tar opp viktige problemstillinger til praktiskundervisning i demokrati, for i LK20 står det at elevene skal lære om å bruke demokratiet i praksis (Kunnskapsdepartementet, 2017).

Men er det mulig å gi elevene et slik demokratiundervisning i skolen? Man ser også i nyheten at elevmedvirkning er i vinden, hvor kunnskapsminister Brenna nå har gitt elever på videregående rett til å være med å påvirke avgjørelser på skolen som kommer til å angå dem (Kunnskapsdepartementet, 2023). Hvor skal grensen gå for hvor mye medvirkning elevene skal ha? For dagens elever kommer til å få mer medvirkning med den nye opplæringsloven, samtidig som at lærere ikke har fått styrket sine rettigheter i skolen. Hvor vil dette ende? Skal man gi elever mer og mer makt til at de selv skal bestemme hva og hvordan de skal lære i skolen? Hvilken faglig autoritet skal læreren ha hvis det er det som er endestasjonene på dette? Man kan argumentere at det felleskapet vi har i samfunnet den dag i dag ikke er fornybart hvis man skal fortsette med den stadig mer individuelleringen som foregår. Hvis elevene ikke går ut av skolen med nokså like verdier og meninger er det vanskelig å se for seg at velferdsstaten som er bygget på at man som medborger tenker på felleskapet først, vil kunne eksistere. Kan det være slik at det norske samfunnet er på vei mot å bli mer likt det amerikanske samfunnet hvor individet står i sentrum? Dette er ikke noe man må se langt inn i fremtiden for, for som intervjuet med Solveig fikk frem og som Børhaug (2017) har skrevet om så ser man kanskje tegn allerede på at medborgerskapet i det norske samfunnet er i en endring.

Sicilia er den som tar opp det med at dagens elever ikke motiveres av å lære om politikk og demokrati eller om velferdsstaten, hvis en ikke skaper en inngangsvinkel som bruker det som elevene er interesserte i. Innenfor demokrati og medborgerskap nevner hun det å bruke TikTok og se hva som er populært der som under intervjuene var blant annet Andrew Tate. Under intervjuet opplever man at Sicilia vil bruke medborgerskapsundervisningen til å skape kritisk tenkende medborger og at demokrati- og medborgerskaps undervisningen skal fungere som en motvekt både mot verdiene til Andrew Tate, men også mot konspirasjonsteorier. For Sicilia er litt engstelig for hennes elever og hvor lett de tror på det de leser og ser på sosiale medier.

Alle sier at de ikke har tid til å arbeide tverrfaglig sammen med kollegaer, for Solveig og Sicilia sin del høres det ut som at dokumentasjonskravene til elevsaker og 9a-saker tar tiden vekk fra andre oppgaver som skal diskuteres i møtetiden de har på sin skole. For Sara sin del får man høre at skolen ikke legger opp til at hun skal arbeide tverrfaglig med de andre lærerne. Det ser og høres ut som om at mye av tiden som er blir satt av til samarbeid med kollegaer blir brukt til å dokumentere for å sikre seg at skolen overholder

de juridiske kravene til 9a-saker. Det er et kjent problem i yrket at alt skal dokumenteres og som tar tid vekk fra det som lærerne vil gjøre, å undervise og å lage gode relasjoner til elevene. Hvordan vil elevene oppleve demokrati- og medborgerskapsundervisningen når man ser at lærere ikke har tid til å samarbeide om de tverrfaglige temaene? Blir demokrati- og medborgerskap et tema uten faglig forankring når alle undervise i temaet, men mangler faglig kompetanse? Med andre ord, hadde det vært bedre om demokrati- og medborgerskap hadde en mer sentral plass i samfunnsfaget og kompetansemålene i samfunnsfaget?

Man har også fått hørt det store skille mellom to lærere som har lang erfaring i yrket og den ene læreren som nylig har startet på sin karriere. For hvor Solveig og Sara synes overgangen til LK20 har gått fint, for de vet allerede hva som fungerer og ikke så har man Sicilia som opplever det som en mer vanskelig overgang da hun ikke har noen erfaring å lene seg på. Sicilia synes også det med å få med de nye tverrfaglige temaene som demokrati og medborgerskap gjør at hun bruker lengre tid til å planlegge undervisningen. For Solveig er det mer det å få til det praktiske opplegget i undervisningen som hun synes er vanskelig å planlegge. Kan dette tyde på at hun ikke har hatt til vane å gjøre det tidligere når det ikke var et krav fra lærerplanen? Kan det også tyde på at hun ikke har vært utforskende når hun har laget undervisningsopplegg eller at hun som lærer, ikke har fulgt med på nyere forsknings som tyder på at praktisk undervisningsopplegg har en positiv effekt på læringsutbytte, spesielt for gutter som ofte blir kalt for skoletaper i den offentlige debatten om skolen sin undervisning. Man kan se på det som positivt at de læreren med lang erfaring føler at overgangen til LK20 har gått greit, selv om det tverrfaglige og praktiske arbeidet ikke er helt på plass. Samtidig kan man stille spørsmål om deres erfaring har blitt et hinder for dem å arbeide sammen med andre lærere. For som Solveig og Sara selv har sagt er det greit å ha tverrfaglighet innenfor sine egne fag og at de selv vet hva som er best å fokusere på. Blir ikke litt av poenget med en ny læreplan borte hvis lærerne som har arbeidet i skolen i mange år ignorerer deler av den fordi de vet hva som fungerer eller ikke? Eller er det et tegn på at LK20 ikke er en så god læreplan når man vet at lærere har lite tid til samarbeid som den på mange måter oppfordrer til.

Sara og Solveig har i sine intervjuer fått frem sitt syn på velferdsstaten og hvor viktig det er at også dagens elever lærer om hvordan det samfunnet vi har i Norge nå ble til. De ser på det som en viktig lærepenge til elevene og at de vil at deres elever skal bli medborgere i samfunnet som skal ta vare på den velferden som vi har, som tar vare på alle, uansett deres sosioøkonomisk bakgrunn. Så hvorfor er Solveig og Sara så opptatte av at elevene skal lære om velferdsstaten? Deres alder vil tyde på at de har vokst opp med en sterk velferdsstat som senere har blitt oppfattet som svekket. Kan det være at de er redde for at dagens velferdsstat ikke kommer til å eksistere i fremtiden hvis ikke elevene har kunnskap og forståelse for hvorfor Norge bygde denne velferdsstaten? Man kan også se for seg at de også har oppfattet det Børhaug (2017) skriver om at det er en endring i medborgerskapet i det norske samfunnet. Som Solveig opplever samfunnet har det blitt et mye mer fokus på hva som er bra for en selv og at man ikke nødvendigvis tenker på hva som er bra for felleskapet. Dermed kan det være slik at Solveig bruker sin egen demokrati- og medborgerskapsundervisning som en motpol til dagens mer individualiserte medborgere, at hun ønsker et større fokus på felleskapet og derfor viser frem velferdsstatens som bygger på at felleskapets vil ha den.

Solveig sin demokratiopplæring baserer seg mye på opplæring om demokratiet, hvordan et demokrati fungerer og hvordan foregår et valg i det norske samfunnet. Sara har et

lignende fokus på at elevene må ha kunnskap før de skal gå videre på et tema, men samtidig ser hun at det kan være lurt å ta med temaer som elevene synes det er interessant å lære om.

For Sicilia sin del vil hun at demokratiopplæringen skal baserer seg på det elevene synes er viktig, som det som skjer på sosiale medier. Dette vil være læring for demokratiet når man tar saker som elevene kan si sin mening om. Her må elevene kunne argumenter for sine meninger på en vitenskapelig og saklig grunn. Det er ikke overraskende at de fokusere på forskjellige temaer i sin undervisning, for det er det LK20 legger opp til med sine åpne kompetansemål. Hver lærer må på bakgrunn av egen utdanning ta de kloke pedagogiske valgene, som Biesta og Sjøbu peker på i boken «undervisningens vidunderlige risiko».(Biesta & Sjøbu, 2014) Det er spesielt det med å ta opp temaer som kan være kontroversielle at man må ta kloke valg. For Sicilia, som snakker om Tate og konspirasjonsteorier er det spesielt viktig å gjøre kloke valg slik at elevene forstå hva som er problematisk med dette. Samtidig som det er viktig at undervisningen må føles reel. Hvis ikke kan det godt mulig være slik at elevene opplever undervisningen mer som en moralpreke.

Ingen av dem har et medborgerskapssyn som 100% er det samme som idealtypene som verken Stray og Sætre (2019) kommer med eller Westheimer og Kahne (2004). For de er jo idealtyper, og det er få ting som er det samme som idealet. Samtidig er det lett å se fellestrekkene som de alle viser frem i intervjuene. For spesielt Sara og Solveig sin del handler det om at man har plikter og rettigheter som man må være oppmerksomme på, for hvis ikke så kan noe av rettighetene forsvinne fordi at folket ikke gjør sin plikt. De nevner det som en plikt å være med og se på hvordan ens egne handlinger påvirker de personene en har rundt seg. Man har en plikt til å ikke utnytte de godene som velferdssamfunnet tilbyr oss i Norge, som det å ta en tredagers. Man må ta del i det lokalet samfunnslivet for å se hvordan det fungere, lære seg å bidra på dugnad som oftest er til felleskapets gode og ikke en selv. Solveig er den eneste som sier at hun tar med elevene på dugnad og dermed tar med og gjør hennes demokrati og medborgerskapsundervisning både praktisk, men også noen som fokuser på å gjøre elevene til aktive medborgere.

Det man kan se i mine funn er mye av det samme som Stray og Sætre kom frem til i «Hva slags medborger?», nemlig at lærerne har et stort fokus på at elevene må ha et fundament av kunnskap før man kan få de til å bli kritisk tenkende. Det at Solveig er den eneste av de tre læreren som tar med elevene på dugnad og ting som skjer i lokalmiljøet er også noe man ser i Stray og Sætre sin forskning, hvor opplæring gjennom demokratiet er i mindretall blant lærere sin undervisning.

Det jeg kan konkludere med er at disse tre lærerne ikke har noe dyp forståelse av demokrati og medborgerskap. Sara og Solveig klarer i større grad å skille begrepene demokrati og medborgerskap fra hverandre og hvordan de henger sammen. Sicilia klarer ikke det samme. Det kan nok som tidligere nevnt, ha med hennes manglende kompetanse i samfunnsfag som de to andre har. Ut ifra min analyse kan man se at lærernes undervisning blir i en hvis grad påvirket av deres egne oppfatninger av demokrati-og medborgerskap. Solveig og Sara som vokste opp i den tiden velferdsstaten sto sterkere i det norske samfunnet og deres undervisning innenfor demokrati-og medborgerskap reflektere det at deres undervisning skal være en motpol til dagens samfunn hvor fokuser er mer på individet. Denne endringen i medborgerskapet, som

også Børhaug (2017) nevner i sin forskning. En videre individualisering av medborgerskapet kan bli en utfordring for velferdsstaten.

Sicilia har et større fokus på at elevene bør få lære om temaer som demokrati-og medborgerskap på måter som skaper interesse, som det å se på populære temaer og personer inne på sosiale medier. Sicilia sin undervisning blir påvirket av at hun er redd for at elevene er for lite kritisk til informasjonen de leser og dermed bruker hun sin medborgerundervisning til å få elevene til å bli kritisk tenkende medborgere. Hun bruker det nok bevist og ubevist som en motpol for at hennes elever ikke skal tro på alt de ser og leser på sosiale medier. Hennes undervisning bygger på en frykt hun har for at elevene skal tro på konspirasjonsteorier. Sicilia er også skeptisk i hvor stor grad elevene skal få være med å bestemme over egne læring. Som hun selv sier så må man ikke skyte seg selv i foten i jakten på at elevene skal oppleve aktivt demokrati i undervisningen.

Jeg har ikke noe svar på min problemstilling som kan generaliseres til at alle lærere i Norge. Det er jo fordi jeg ikke kan bruke disse tre intervjuene til å generaliser til hvordan undervisningen til lærere i Norge blir påvirket av deres forståelse av demokrati-og medborgerskap. Det mine funn forhåpentligvis gir er en dypere innsikt i hvilken forståelse lærere har av demokrati og medborgerskap og hvordan deres forståelse kan påvirke deres undervisning. Mine funn bekrefter også mye av det Sætre og Stray har funnet i sin forskning og dette styrker gyldigheten til mine funn. Som tidligere nevnt er det ingen av lærerne som jeg intervjuet som jobber spesielt tverrfaglig med demokrati-og medborgerskap utenfor sine egne fag. De opplever å ikke ha tid til å jobbe tverrfaglig med andre lærer. De prøver på hver sin måte å gjøre undervisningen om demokrati-og medborgerskap slik at elevene skal sitte igjen med kunnskap og kompetanse som skal gjøre de til aktive borger i det norske samfunnet, som også er målet til LK20.

Mitt prosjekt har kommet til sin endestasjon, men forskningen på dette feltet bør absolutt gå videre. Forskning på lærernes perspektiv og forståelse av demokrati og medborgerskap har ikke det samme trykket som forskning på hva elevene lærer og forstår om det samme temaet . Allikevel ser man at lærernes demokrati og medborgerskaps forståelse påvirker deres undervisning. En annen grunn til at man bør gjøre mer forskning på demokrati og medborgerskap er at det har blitt et tverrfaglig tema. Man vet ikke enda om hvilke konsekvenser dette vil ha for elevenes kompetanse i temaet, om det blir en positiv eller en negativ endring. For hvordan blir demokrati-og medborgerskapsundervisningen når lærere uten faglig kompetanse skal stå for undervisningen. Derfor mener jeg at dette er et område som det bør forskes mer på.

Referanser

- Biesta, G. J. J. & Sjøbu, A. (2014). *Utdanningens vidunderlige risiko*. Fagbokforl.
- Brinkmann, S., Tanggaard, L. & Hansen, W. (2012). *Kvalitative metoder : empiri og teoriutvikling*. Gyldendal akademisk.
- Børhaug, K. (2017). Ei endra medborgaroppseding? *Acta didactica Norge*, 11(3), 6.
<https://doi.org/10.5617/adno.4709>
- Børhaug, K., Fenner, A.-B. & Aase, L. (2005). *Fagenes begrunnelser : skolens fag og arbeidsmåter i danningperspektiv*. Fagbokforl.
- Campbell, D. E. (2008). Voice in the Classroom: How an Open Classroom Climate Fosters Political Engagement Among Adolescents. *Political Behavior*, 30(4), 437-454.
<https://doi.org/10.1007/s11109-008-9063-z>
- Cohen, C. (1971). *Democracy*. University of Georgia Press.
- Dewey, J. (1916). *Democracy and education; an introd. to the philosophy of education*. Free Press.
- Gorokhovskaia, Y., Shahbaz, A. & Slipowitz, A. (2023). *Marking 50 Years in the struggle for Democracy (50)*. Freedom House. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2023/marking-50-years>
- Habermas, J. (1984). *Theory of Communicative Action*. Beacon Press.
- Hess, D. E. (2009). *Controversy in the Classroom: The Democratic Power of Discussion*. Florence: Taylor and Francis. <https://doi.org/10.4324/9780203878880>
- Iversen, L. L. (2014). *Uenighetsfellesskap : blikk på demokratisk samhandling*. Universitetsforl.
- Knowles, R. T. & McCafferty-Wright, J. (2015). Connecting An Open Classroom Climate to Social Movement Citizenship: A Study of 8Th Graders in Europe Using Iea Iccs Data. *The Journal of Social Studies Research*, 39(4), 255-269.
<https://doi.org/10.1016/j.jssr.2015.03.002>
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Overordnet del - verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Fastsatt som forskrift ved kongelig resolusjon.
<https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/>
- Kunnskapsdepartementet. (2019). *Læreplan i samfunnsfag (SAF01-04)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020.
<https://www.udir.no/lk20/saf01-04>
- Kunnskapsdepartementet. (2023, 24.03.2023). *Kunnskapsministeren har lagt frem forslag til ny opplæringslov*. Regjeringen.no. Hentet 15.05.2023 fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/kunnskapsministeren-har-lagt-frem-forslag-til-ny-opplæringslov/id2968067/>
- Mikkelsen, R., Buk-Berge, E., Ellingsen, H., Fjeldstad, D. & Sund, A. (2001). *Demokratisk beredskap og engasjement hos 9. klassinger i Norge og 27 andre land*. *Civic Education Study Norge 2001*. Institutt for lærerutdanning og skoleutvikling. U. i. Oslo. <https://www.uv.uio.no/ils/forskning/prosjekter/civic/rapporter/rapport.pdf>
- Rongen, K. M. B., . & Eskeland, T. R., . (2019). *Demokratisk danning i skolen*. Scandinavian University Press (Universitetsforlaget).
<https://doi.org/10.18261/9788215031637-2019>
- Solhaug, T. (2021). *Skolen i demokratiet - demokratiet i skolen* (2. utgave. utg.). Universitetsforlaget.
- Stray, J. H. & Sætra, E. (2018). Skole for demokrati? En diskusjon av betingelser for skolens demokratidannende funksjon. *Utbildning och demokrati*, 27(1), 99-113.
<https://doi.org/10.48059/uod.v27i1.1094>
- Sætra, E. & Stray, J. H. (2019). Hva slags medborger?: En undersøkelse av læreres forståelse av opplæring til demokrati og medborgerskap. *Nordic Journal of Comparative and International Education (NJCIE)*, 3(1), 19-32.
<https://doi.org/10.7577/njcie.2441>

- Tjora, A. H. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3. utg. utg.). Gyldendal akademisk.
- Weinberg, J. & Flinders, M. (2018). Learning for democracy: The politics and practice of citizenship education. *British Educational Research Journal*, 44(4), 573-592.
<https://doi.org/10.1002/berj.3446>
- Westheimer, J. & Kahne, J. (2004). What kind of citizen? The politics of educating for democracy. *American Educational Research Journal*, 41(2), 237-269.
<https://doi.org/10.3102/00028312041002237>

Vedlegg

Vedlegg 1 Intervjuguide:

Starter intervjuet med:

Hvilke fag underviser du i? Hvilke fag har du studiepoeng i? Hvilke trinn underviser du på? Hvor lenge har du arbeidet som lærer?

Hvordan mener du fagfornyelsen har påvirket din undervisning?

Har du endret undervisningspraksis etter fagfornyelsen? Hvorfor/hvorfor ikke?

Hva tenker du om endringene som har kommet med fagfornyelsen?

Hvordan har du arbeidet med de tverrfaglige temaene?

Legges det opp til tverrfaglig samarbeid i skolen?

Hva forbinder du med begrepene demokrati og medborgerskap?

Hva mener du er viktig at elevene lærer om demokrati og medborgerskap?

Koble det til/opp mot konspirasjonsteorier, demokratiske utfordringer, utfordringer rundt medborgerskap i en mer globalisert verden. Påvirkning fra sosiale medier.

På hvilken måte har du fått inn demokrati og medborgerskap slik at elevene blir aktive deltakere?

Når du planlegger undervisningen – tenker du på hvilken type medborger du vil at dine elever skal bli?

Hva tenker du er de beste didaktiske grepene du kan gjøre som lærer for å skape engasjement hos elevene for demokrati og medborgerskap?

Er det noen spesielle utfordringer knyttet til undervisning i demokrati og medborgerskap?

Demokrati og medborgerskap har blitt tverrfaglige temaer, hvordan opplever du dette i praksis?

Har du endret din praksis for å få inn demokrati og medborgerskap i din undervisning? Hvorfor/hvorfor ikke?

Er det vanskelig å få inn demokrati og medborgerskap i alle fagene du underviser i?

Hvordan legger du opp til undervisning i demokrati og medborgerskap, hvorfor gjør du det på denne måten?

Har det å undervise i demokrati og medborgerskap tatt en større del av din planleggingstid?

Synes du det er viktig at man lærer om demokrati og medborgerskap i alle fag?

Er det noen fag du mener har et større ansvar for disse temaene?
Hvorfor/hvorfor ikke?

Helt til slutt: Synes du demokrati får for mye eller for liten plass i skolen?
Andre ting du har lyst til å si?

Vedlegg 2 informasjonsskriv:

Vil du delta i forskningsprosjektet

Hvordan legger lærere på ungdomskolen opp til undervisning i Demokrati og medborgerskap

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å finne ut hvordan lærere på ungdomsskolen legger opp til undervisning i de tverrfaglige temaene demokrati og medborgerskap. I dette skrevet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Dette forskningsprosjektet vil inngå i en Master i faget samfunnsfag ved grunnskolelærerutdanningen 5-10 ved NTNU. Vi lever i en tid og et verdenssamfunn hvor demokrati ikke er så trygt som man skulle tro og blir utfordret fra flere kanter. Dette sammen med den nye læreplanen som kom i 2020 gjør at jeg vil finne ut og svare på denne problemstillingen: Hvordan legge lærere opp til undervisning i demokrati og medborgerskap i ungdomskolen og hvordan begrunner de sine valg?

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

NTNU er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du har blitt valgt ut til å kunne delta i denne undersøkelsen siden du arbeider ved en ungdomsskole i Norge. Det skal intervjues ca. 5 lærere om hvordan de arbeider med demokrati og medborgerskap i sin undervisning.

Hva innebærer det for deg å delta?

I dette forskningsprosjektet vil det bli bruk intervju, hvor intervjuet blir registrert via lydopptak. Dette lydopptaket vil bli lagret på en dataservert som eies av Universitetet i Oslo, hvor NTNU har tilgang. Intervjuet vil vare i rundt 40-60 minutter. Intervjuet går ut på å stille spørsmål om læreres praksis i sin undervisning rundt temaene demokrati og medborgerskap. Under kan en lese eksempler på disse spørsmålene. Opplysninger som vil bli samlet inn er hvilke fag du underviser i, hvilke fag du har studiepoeng i, hvilke trinn du underviser på og hvor lenge du har arbeidet som lærer.

- Demokrati og medborgerskap har blitt tverrfaglige temaer, hvordan opplever du dette i praksis?
- Hva mener du er viktig at elevene lærer om demokrati og medborgerskap. Har du endret din praksis for å få inn demokrati og medborgerskap i din undervisning? Hvorfor/hvorfor ikke?
- Er det vanskelig å få inn demokrati og medborgerskap i alle fagene du underviser i?

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrevet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Det er kun jeg som vil ha tilgang til intervjuet før det har blitt transkribert og anonymisert. Når dine opplysninger er blitt anonymisert vil også min veileder ha tilgang til disse anonymiserte dataene i form av veiledning av min masteroppgave.
- Selve lydopptaket blir lagret på en forskingsserver som er avskilt fra øvrige data. Denne dataen vil dermed være kryptert. Navnet ditt og kontaktopplysningene dine vil jeg erstatte med en kode som lagres på egne navneliste adskilt fra øvrig data.
- Du vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjon da dataen vil bli anonymisert.

Hva skjer med personopplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Prosjektet vil etter planen avsluttes når Masteren er levert inn 25. Mai 2023 [sett inn ca. dato for prosjektslutt) Datamaterialet vil anonymiseres underveis når intervjuet blir transkribert som navn på skole, ditt navn. Skolen vil få et fiktivt navn som linjebyskole og navnet på dere som blir intervjuet på denne skolen vil også få fiktive navn. Selve lydopptaket blir lagret på et nettskjema som eies av NTNU, hvor kun jeg har tilgang til dette lydopptaket. Når lydopptaket er transkribert, vil lydopptaket slettes. De anonymiserte opplysningene vil ikke bli slettet, men kunne gjenbrukes til å etterprøve mine resultater.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra NTNU har Personverntjenester vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- NTNU ved Oddveig Storstad(veileder) oddveig.storstad@ntnu.no og Roger Myren (Student) ved e-post Rogermy@stud.ntnu.no
- Vårt personvernombud: Thomas Helgesen thomas.helgesen@ntnu.no

Hvis du har spørsmål knyttet til Personverntjenester sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- Personverntjenester på epost (personverntjenester@sikt.no) eller på telefon: 53 21 15 00.

Med vennlig hilsen

Oddveig Storstad
(Veileder)

Roger Myren

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet [*sett inn tittel*], og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i Intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

---

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

